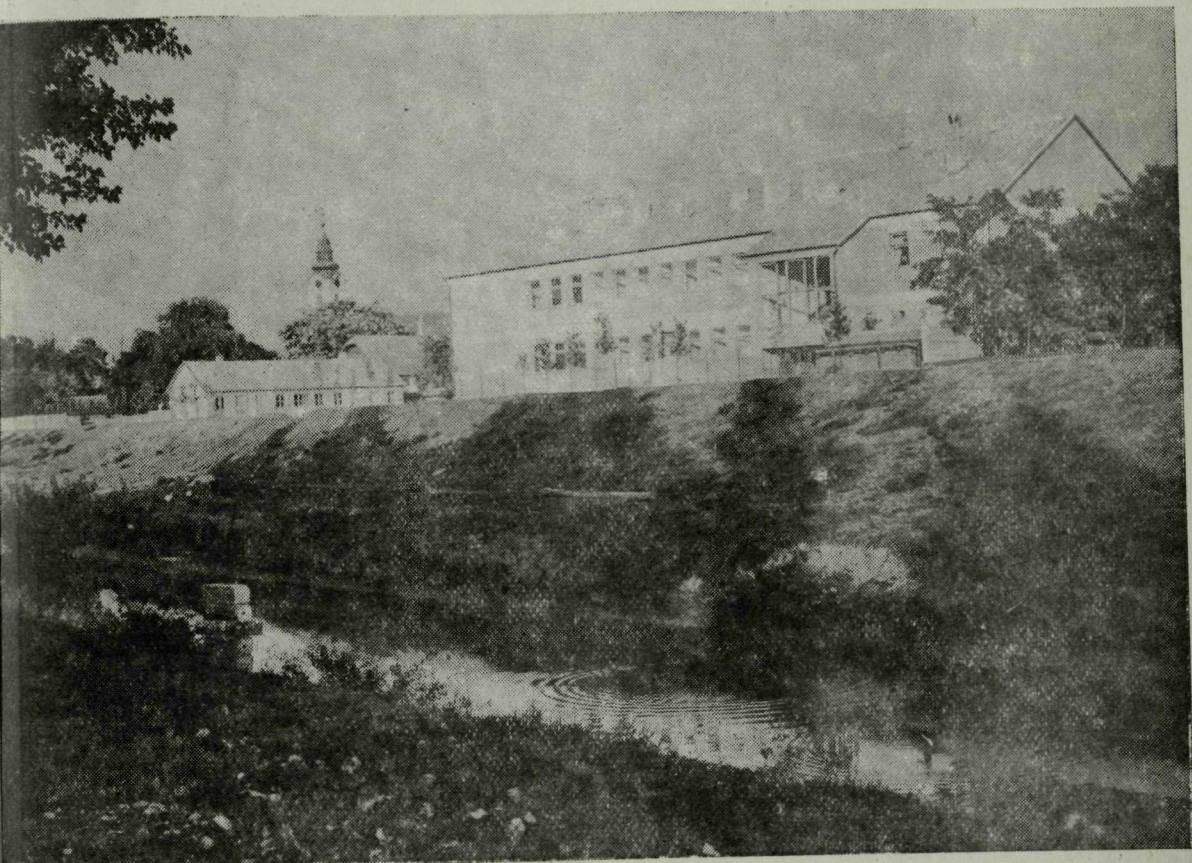

JÁSZKUNSAĞ

A TUDOMÁNYOS ISMERETTERJESZTŐ TÁRSULAT SZOLNOK MEGYEI SZERVEZETÉNEK FOLYOIRATA

IX. EVFOLYAM, 4. SZÁM.

1963. DECEMBER.

Ismeretlen Petőfi-ereklyék és újabb adatok a család történetéhez

A gyomai evangélikus temetőben egyszerű fehérmárvány-sírkő áll a következő felirattal:

ITT NYUGSZIK
Schneider Erzsébet
élt 69 évet
meghalt 1893. február 24.
Béke hamvaira
Emeltette nevelt lánya:
Róza

Petőfi István nyomain járva jutottam el ide: a felvilágosítást a költő-öccs hagyatékának kései örököse, *özv. Csizmadia Lászlóné sz. Kertész Róza*, Kisújszállás, Kossuth Lajos u. 14. sz. alatti lakos adta. A gyomai temetőben nyugvó Schneider Erzsébet – aki elsőnek költözött ebbe a temetőbe – volt az az asszony, akinek oly nagy szerep jutott Petőfi István furcsa házasságának – és egész életének – történetében.

Ismeretes, hogy miután Petőfi István 1857 májusának végén megszabadult a katonai utószolgálatától, három hónapig Pesten inaskodott Czimmermann Samu ügyvédi irodájában, majd nevelői állást kapott Dános-pusztán *Gaylhoffer János* földbirtokos két fia, Mihály és Gyula mellett. Itt szeretett bele a család leányába, *Antóniába*; társadalmi állása miatt viszont a házasságról szó sem lehetett, s Antónia kívánságára a lánykérés is ismétetlen elmaradt.

Petőfi István életrajzírója, *dr. Bajza József*, akinek műve 1909-ben jelent meg a Petőfi Könyvtár XVII. füzeteként, s bár az roppant hiányos, fél évszázad óta úgy szólván semmit sem tett hozzá a Petőfi-irodalom, – úgy tudja, hogy ez a szerelem titok volt, csupán Gaylhoffer veje, *Böhm János* (Petőfi István egykori fogolytársa, aki számára a nevelői állást is szerezte) és felesége tudott róla. Ezzel szemben a családi hagyomány szerint a házasság ügye Gaylhoffer és a nevelő között szóba került, s ez alkalommal a leendő após nemcsak bizonytalan egzisztenciáját és vagyontalanságát hányta szemére, hanem azt is, hogy börtönviselt ember (ámbar a másik vő is az!). Minden bizonnyal ennek az incidensnek is szerepe lehetett abban a – Petőfi István versei bizonyossága szerint igen keserves – válásban, mely 1858 őszén következett be. Ekkor Petőfi István – Szendrey Ignác közvetítésével – Geisst Gáspár csákoki uradalmában kapott alkalmazást, ahol mint gazdatiszt – elsősorban a korszerű és kitűnően jövedelmezett juhtenyésztés révén – az uradalmat felvirágoztatta, s maga is tekintélyes vagyongára tett szert. Közben egyre írogatta leveleit Antóniának, míg végre 1863-ban a Gaylhoffer-szülők látva, hogy leányuk nem hajlandó máshoz nőül menni,

beleegyeztek a házasságba; „kénytelen kellelten” – írja Bajza dr. az akkor már igen beteges öregúrról.

A házasság történetével kapcsolatban özv. Csizmadia Lászlóné emlékezete megőrizte azt a nem is jelentéktelen részletet, hogy a beteg – és leánya sorsán aggódó – Gaylhoffer János maga szólította fel levélben Petőfi Istvánt, hogy „amennyiben úri ember, és szavát állja”, vegye feleségül Antóniát. A házasságot 1863 decemberében Alsó-Nyáregyházán kötötték meg, Sárkány Sámuel, Petőfi Sándor egykori diákcimborája, a későbbi evangélikus püspök előtt. A továbbiakkban Bajza életrajzát idézem:

„És most jön a tragikus fordulat. Öt évi küzdelem után végre egyesültek, és Antónia a házasság nyolcadik hetében örökre elhagyta urát. A vétkes Petőfi István volt, de a baj alapoka az a hosszú öt évi várakozás. A pusztai magányban egy asszony kerítette hatalmába Petőfi István érzékeit, s a szívtelen teremtés nem engedte szabadulni martalékát a házasság után sem. Petőfi István gyöngye volt, s mikor a mit sem sejtő fiatal asszony a dologra rájött, azonnal távozott Csákoról – édesatyja halálos ágyához. Petőfi István évekig irogatta feleségének bocsánatért esdő leveleit, de hiába! Bár törvényesen nem váltak el, soha többé nem találkoztak.”

A „szívtelen teremtés”-nek aposztrofált pusztai asszonynak, Schneider Erzsébetnek, aki kulcsárnő volt Geisstéknél, nevét elhagyja az életrő, s azt nem is írták le soha a család történetét kutató irodalomban. Mi sem nyilvánvalóbb, hogy Petőfi István házasságának történetét *csak az egyik*, a Gaylhoffer-féle meghallgatásának alapján tartották számon. A „másik fél” meghallgatására, azaz a még ellenőrizhető tények felkutatására és megvizsgálására még csak most kerül sor, 1963-ban. Nem tudhatjuk, hogy Petőfi István házassága előtt meddig levelezett Antóniával, s együtt élt-e Schneider Erzsébettel; azt sem tudhatjuk, hogy a házasság után meddig tartott a levelezés, valamint azt sem, hogy milyen volt az együtt eltöltött nyolc hét? Petőfi István – mondja tovább a családi hagyomány – lovagias ember volt, feleségül vette Antóniát, de „hózzá se nyúlt, úgy küldte vissza az apjának, ahogy elhozta”. Nem tartotta volna korrektnek, ha él a férj jogaival. A hagyomány tudni véli azt is, hogy Petőfi István minden hónapban szép summát küldött feleségének nőtartás címén, de közben el akart válni tőle; erre azonban nem volt lehetősége. Az ok vizsgálata igen bonyodalmas és lényegében fölösleges lenne; egyébként is ma már ezek nagyrészt olyan ellenőrizhetetlenek, mint az, hogy Antónia tudott-e a házasság előtt Schneider Erzsébetről, azaz Petőfi István meglepetésszerű csalódást okozott-e neki?

Az viszont tény, hogy Antónia különválása után Petőfi István egészen 1880. május 1-én bekövetkezett hirtelen haláláig (szívroham vitte el) férj és feleség módjára *együtt élt* Schneider Erzsébettel; valószínűleg ingóságait is ráhagyta, melynek számos becses darabja *ma is* a család tulajdonában van. Együttélésük dokumentuma két aranyrámás olajfestmény ugyanolyan keretben, ugyanannak a művésznak a kezétől: ilyeneket a múlt században szinte minden módosabb házaspár festetett. A művész jelzése: „Gyulai László, Csákon, 1874”. Az egyik Petőfi István igen kifejező portréja, a másik Schneider Erzsébeté, akinek ruházatán és ékszerein vitathatatlan jómód, szürkés-zöld szemén, fekete haján, arcvonásain a fiatalabbkori szépség nyomai láthatók.

Hogy Petőfi István kit tekintett feleségének: Antóniát-e, akivel törvényes házasságot kötött, vagy a nála egy évvel idősebb Erzsébetet, akivel életét leélte, azt hagyatéki papírjainak rendszeres átvizsgálása alapján lehetne megállapítani. Bajza József dr. – nem tudni, kiknek közlése, esetleg milyen írásbeli dokumentumok alapján – ezt írja Petőfi István hagyatékáról: „Apróságait barátainak, dévaványai 400 holdas birtokát, melyet az utolsó években vett törlesztésre, feleségének, bátyja iratait pedig a Nemzeti Múzeumnak hagyta”. Petőfi István végrendeletét nem ismerjük; életrője azonban súlyos pontatlanságot követett el, mikor meg sem emlékezett Schneider Erzsébetről, aki – a meglévő dokumentumok alapján – az ingóságokat örökölte, s örökölte a még

akkor meglévő családi ereklyéket is. Őzv. Csizmadia Lászlóné közlése megerősíti, hogy Schneider Erzsébet földet nem örökölt Petőfi István után; örökölt ellenben 15 000 forintot, melyből az asszony haláláig meglehetősen jómódban élt.

Schneider Erzsébet Petőfi István halála után otthagyta Csákópusztát és Gyomán telepedett meg; mint mondta, ha ő hazamegy szülőfalujába, ott csak „Snájdész Liszi” lesz (sváb születésű volt), Gyomán ellenben Petőfi Istvánné. A 15 000 forintból gyakran adogatott kamatra kölcsönöket: ez volt egyik jövedelmi forrása. Egyébként hogy Petőfi Istvánnal nem volt törvényes házasság, azt Csizmadia Lászlóné is csak később, idősebb korában tudta meg a ma is élő, őzv. Renner Péterné 84 éves mezőberényi lakostól (nagynénjétől), aki még igen jól emlékezik apósának elbeszéléseire: az öreg Renner, mint lóherélő, bejáratos volt a csáki uradalomba, és Petőfi Istvánnal, a gazdasízzal állandó kapcsolata volt.

A jólelkű és magányos Schneider Erzsébet Gyomán örökbe fogadta a vele egy utcában lakó Piltz György és Pfeiffer Erzsébet legnagyobb gyermekét, Rózát. A leány nála nőtt fel, és minden vagyonát (köztük a Petőfi Istvántól származó ingóságokat) örökölte. Ez azonban csaknem teljes egészében elúszott: Piltz Róza férjhez ment a türkevei születésű Debreczeny Jánoshoz, aki odahagyva a katonatiszti pályát, Nyüveden (Nagyvárad mellett) 400 hold földön mint bérlő gazdálkodni kezdett. Vállalkozása azonban pár éven belül teljes csőddel végződött, úgyszólván csak az maradt meg, amit az öreg Piltz György az árverés elől sebbel-lobbal székérre dobált; ekkor vészett el Petőfi István két teljes szobabútora: a zöld szalంగarnitúra, a nehéz, sötétre pácolt bútorköböl álló hálószoba, a plüssel bélelt, rojtos ágyterítők. A holdogtalan pár szinte menekülve érkezett Türkevére; Debreczeny János itt halt meg 1916-ban, mint a város rendőr-alkapitánya. Előbb azonban – mivel gyermekük nem volt – magukhoz vették Piltz Róza húgának, Magdolnának és Kertész Mibálnak két esztendőskorában árvaságra jutott leányát, Rózát: ő az ereklyék mai tulajdonosa, őzv. Csizmadia Lászlóné. Kertész Róza a Debreczeny-vagyonból (nevelőatyja szintén gyermektelen nagybátyjától) 80 hold földet örökölt; mint nevelőszülei mondogatták: „ezt a Petőfi-vagyon helyett kapod”; Debreczeny Jánost ugyanis mindig bántotta, hogy feleségét a szerencsétlen bérlettel mindenéből kiforgatta. „Így lettünk mi Petőfiék miatt kulákok” – teszi hozzá Csizmadiané Kertész Róza kissé tréfásan, kissé fanyaran. Nevelőanyja, Piltz Róza egyébként 1947-ben halt meg Kisújszálláson, 74 éves korában; Türkeven temették el férje mellé. Nevelt leánya minden ingóságát örökölte, így kerültek hozzá a mindmáig őrzött tárgyak, melyek Schneider Erzsébettől, illetve Petőfi Istvántól származnak.

A már említett két olajfestményen kívül birtokában van egy igen érdekes eljárással készült, üvegebe égetett festmény, mely szintén Petőfi Istvánt ábrázolja. A díszes, ovális aranykeretbe foglalt képen Petőfi István karosszékben ül, zsinóros dolmányban, ékköves gyűrűvel, óralánccal. Mind ezen, mind az olajfestményen igen jól látható, hogy – anyjával és bátyjával ellentétben – kék szeme van; ez Petrovics-örökség: apjuknak volt ilyen. A költő lobogó, nagy, fekete szemét anyjától örökölte, s haja színe, arcának vonásai is őrá emlékeztetnek; Petőfi István nemcsak kitűnő üzleti érzékével és gazdálkodó hajlamával, hanem külsejével is apjára ütött: fejformája inkább kerekded, haja, szakála, bajusza gesztenyebarna.

A hagyatékek egyik legérdekesebb darabja egy *Petőfi Zoltánról* készült, ugyancsak ismeretlen, kissé már megfakult fénykép, eredeti, síma, ovális keretében. Tizenhét, legfeljebb tizenkilenc éves korában ábrázolja a fiút, tehát a hatvanas évek közepe tájáról származik. Érdekessége, hogy minden eddig ismert fényképénél kifejezöbben mutatja apjának arcvonásait, sőt *mozdulatait* is: a keskeny, lazán tartott vállak, a kissé félrebillent fejtartás, a vékony, dacos, összezárt ajkak, a mélytűzű szemek, a kemény szálú, sötét, csaknem fésülhetetlen túskehaj – megdöbbenő hasonlatosságuk. Erről

az arcról még hiányoznak a későbbi züllöttség, egzaltáltság és betegség jegyei. E kép alapján közelebbinek és érthetőbbnek érezzük a felelőtlen rajongók által elkényeztetett, számtalanszor leitatott, szertelen és céltalan életmódba kergetett fiatalember tragédiáját. Ugyancsak Zoltánka szomorú emlékét őrzi egy levágott hajfürt és egy szalmaszál, papírból készült párnácskára erősítve, Petőfi István jól felismerhető, hitelesítő értékű kezeírásával: „*Petőfi Zoltán* haja és Szalmaszál a melyikből utoljára ivott”. Úgy látszik, a halott hajáról egy fürt levágása, s ereklyeként való megőrzése szokás volt: tudjuk, hogy 1849 májusában Sándor is levágott egy fürtöt halott anyja fejről, s azt tárcájában hordta haláláig. A hajfürt olyan egyenes, durva szálakból áll, amilyenek a fénykép is mutatja Zoltán haját; szinte egészen sötétbarna, csaknem fekete. A szalmaszál igen jól igazolja azoknak emlékezéseit, akik 1870. november 5-én reggel a haldokló, majd halott Zoltán ágyát körülállták *Dolinay Gyula* Sándor u. 12. sz. alatti lakásán. Tölkül tudjuk, hogy az utolsó időkben életerejé és étvágya teljesen elhagyta, táplálkozni nem tudott.

Özv. Csizmadiáné olyan tárgyakat is őriz, melyek a családi hagyomány szerint a szülői házból kerültek Petőfi Istvánhoz. Ilyen egy igen jól megmunkált fenő-acél, ötvözött, díszesen kikalapált ezüst nyéllal: a mészárosok használtak ilyet a bárdok és kések élesítésére. Ezüst nyelébe hajdani tulajdonosa egy P-betűt karcolt; a fiú, vagy az apa keze nyoma ez? – nem tudni. (Az öreg Petrovics mészáros-bárdja egyébként a Petőfi Irodalmi Múzeumban van; Kéry Gyula gyűjtéseként került oda özv. Csilling Andrásné egykori dömsödi lakostól.) Az emléktárgy hitelessége valószínűnek látszik annyiban, hogy Petőfi István 1838-ban, apja vagyoni összeomlásakor a mészáros-mesterséget kezdte tanulni, abbahagyva tanulmányait; 1842-től 45-ig már önállóan vezette apja kunszentmiklósi mészárszékét, majd mikor az öreg 1845-ben végképp felhagyott mesterségével, Várpalotára ment székállólegénynek, ahol egészen a honvédseregbe való bevonulásáig dolgozott. Természetesnek látszik, hogy a mesterséghez szükséges szerszámokat magával vitte, annál is inkább, mert azokra odahaza már nem volt szükség. Erősen gondolkodóba ejt viszont, hogy az acélba alig kiolvasható apró betűkkel a „NEUSATZ” jelzés van ütve, s Petőfi István fényképgyűjteményében egy képre akadtam, mely valószínűleg a fiatal, húsz és harminc év közötti Petőfi Istvánt ábrázolja, hátlapján pedig a következő cégjelzés látható: „Photogr. art. Anstalt Josef Singer Neusatz Hauptplatz neben Hotel 'Schneider'”. Ha a fénykép valóban Petőfi István arcát mutatja, akkor feltétlenül járnia kellett Neusatzban, s könnyen elképzelhető, hogy az acélt ott vásárolta; annak semmi nyoma, hogy a szabadságharc előtt egyáltalán elhagyta volna csak rövid időre is az ország területét; később viszont – 1851-től, az osztrák hadseregből való (első) elbocsátásától 1853 elejéig – letartóztatásáig – ismét a mészáros mesterséget folytatta, Péterváradon. Ekkor járt volna Neusatzban? – Egy rég eltűnt, szürke élet legprózaibb hétköznapiját feszegető, de fogas kérdések ezek, melyekre pontos választ csak beható és sokoldalú vizsgálat adhatna.

A családi hagyomány szerint ugyancsak a szülői házból származik egy közönséges, aranyozott farámába foglalt falitükör, amilyenek a múlt században minden módosabb paraszt- és iparos-házban találhatók voltak; hátsó faburkolatára az 1828-as évszámot írták. (Ha az ember belenéz, nem tud szabadulni attól a gondolattól, hogy ebben a tükörben a gyermek és felnőtt Petőfi számtalanszor láthatta önmagát.) Ugyancsak az öregeknek tulajdonítanak egy kis fajansz-edényt, melynek rendeltetését nem tudtam megállapítani (Csizmadi Lászlóné sem); lehetett szivartartó, virágváza, tejfelesbögge; színe sötétbarna, fehér girlanddal, száján egy hullámvonalban hajlított pánt fut keresztbe. Aljára – még a kiégetés előtt – az 1804-es évszámot karcolták. Eszerint ők is kaphatták valahonnan, esetleg a Hruz, vagy Petrovics nagyszülőktől kerülhetett hozzájuk.

Petőfi István házi berendezési, illetve felszerelési tárgyai közül nem sok maradt

meg: mindössze egy sötétre pácolt, keskeny falóra, mely láthatólag egy hajdani egységes szoba-berendezésnek darabja, valamint két igen jó állapotban lévő damaszt-abrosz, sarkukban a P. I. monogrammal: ritka alkalmakkor, mikor az egész család együtt van, Csizmadia Lászlóné még ezeket szokta felteríteni.

Megmaradt Petőfi István fényképalbuma, melyben számos darab található még az eredeti gyűjteményből is. Birtokában volt egy nevezetes embereket ábrázoló sorozat, melynek aranyfürdős eljárással készült darabjai – egyöntetőségüknél fogva, s egyéb jelekből következtetve – bizonyára sokszorosított példányok. Ilyen egyéb jelek: hátlapjukon cégjelzés nincs, ellenben eléggé primitív ceruzairással számokat jegyeztek rájuk (No. 114, No. 127 b. stb.), valamint az ábrázolt személy kilétét: Jókai Mór Dichter, Ghiczy Kálmán Deputirter, Arany János Ung. Dichter, Tompa Mihály Dichter. E két utóbbinál úgy látszik, eltévesztették a neveket, mert valaki a ceruzairást kiradirozta, s helyén Petőfi István jól felismerhető kezeírásával, piros tintával írva olvashatjuk: Arany János, Tompa Mihály. Tompa arcképéről megállapítottam, hogy az Barabás 1857-ben készült rézkarcának fényképmásolata, s ugyancsak kétségbe kell vonnom Arany fényképének eredetiségét is. Jókai, Tisza és Ghiczy képe viszont (ismert vagy ismeretlen) fénykép után készült másolat. Ezek között találtam *Deák Ferenc* kétségtelenül eredeti, cégjelzéses (Ganzi és Heller fényképészeti műterme Pesten Kristóf-tér) fényképét, hátlapján a „Pest Városi Árva-Ház” tulajdonát képező körpecséttel; kivitelében teljesen elüt a sorozat többi darabjától, de, hogy Petőfi Istvánék gyűjteményében mégis azok közé tartozott, azt a No. 37 e. ceruzajelzés bizonyítja. (Ebből viszont az következik, hogy a számozás és a német nyelvű ceruza-feliratok nem az árusító cégtől, hanem az album rendezőjétől – Schneider Erzsébettől, esetleg Geisstnétől – származnak.) Találtam továbbá fényképeket azokról, akik Petőfi István mindennapi környezetéhez tartoznak: Schneider Erzsébetről, a Geisst-házaspárról, s még sok férfiról, nőről és gyermekekről, akiknek kilétét megállapítani nem tudtam.

Petőfi István hagyatékának egyes darabjai vitathatatlan értéket jelentenek a Petőfi-ereklyetár számára, más darabjai alapos felülvizsgálatra szorulnak. Hálával tartozunk a két halott asszony – Schneider Erzsébet és Debreczenyné Piltz Róza – emlékének, valamint az élőnek: özv. Csizmadia Lászlónénak, akik az ereklyéket az utókor számára hűségesen megőrizték.

Imre Lajos

KEDVES OLVASÓINK!

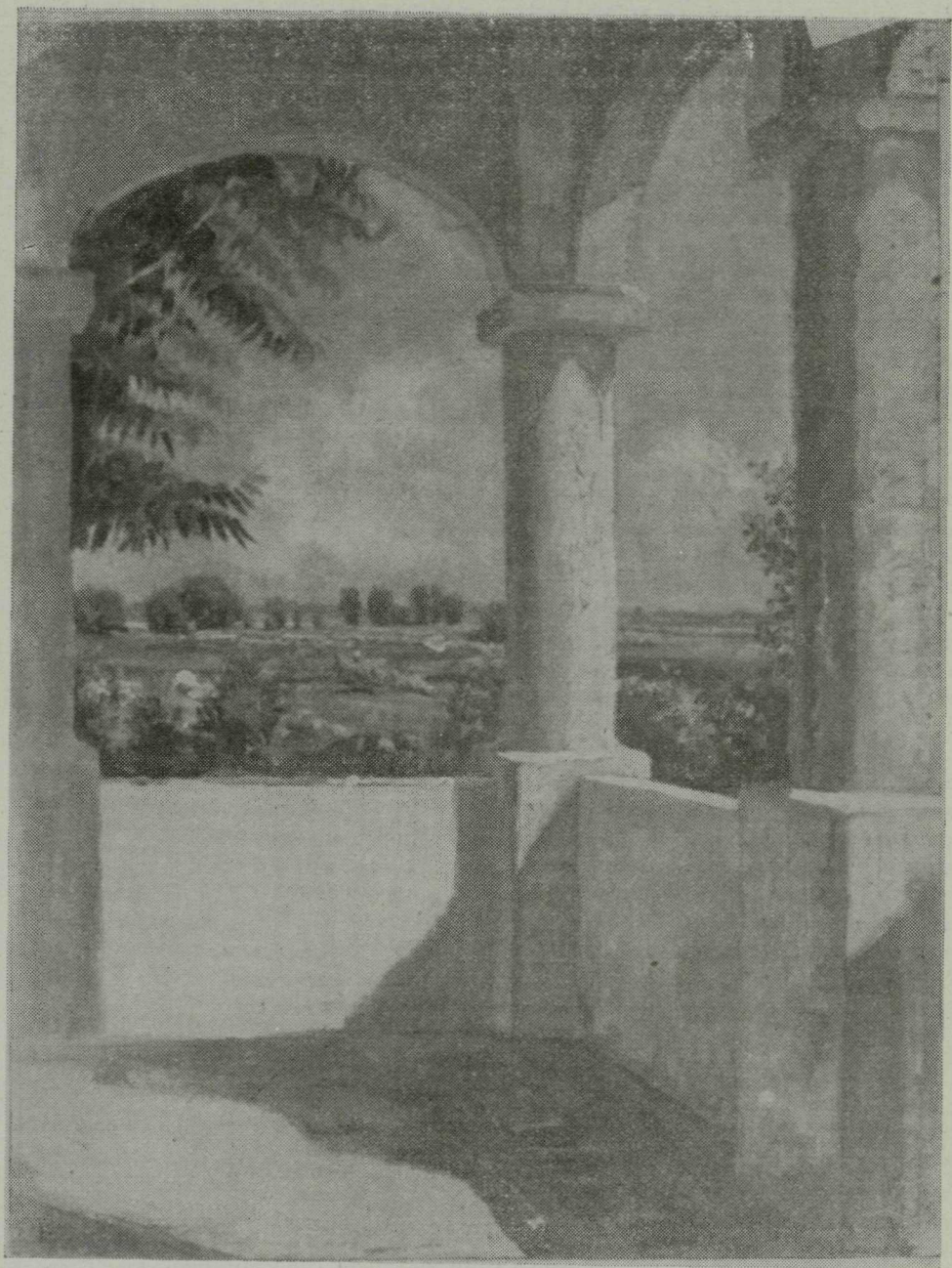
a TIT Szolnok megyei Elnöksége és a Jászkunság Szerkesztőbizottsága

BOLDOG ÚJ ÉVET KÍVÁN

folyóiratunk minden előfizetőjének és olvasójának. Támogatásukat változatosabb és tartalmasabb cikkekkel fogja viszonozni

A 10-IK ÉVFOLYAMÁBA LÉPŐ

JÁSZKUNSÁG

Czeczei Szücs Sándor: Verandáról (A Vezsenyen rendezett emlékkiállítás anyagából)

Szolnok megye általános gépesítési kérdései*

I. Bevezetés

Egy adott közigazgatási egység mezőgazdaságának gépesítését úgy kell megszervezni, hogy a terület természeti és termesztési adottságainak leginkább megfelelő gépekből a szükséges mennyiség a munkavégzés időpontjában mindig üzemképesen rendelkezésre álljon. *A gépesítés megtervezésénél tehát a természeti adottságokból kell kiindulni (éghajlat, talaj, domborzati viszonyok, stb.); figyelembe kell venni a termesztett növények igényeit; a mindenkor esedékes munkák kedvező elvégzéséhez rendelkezésre álló időbatárokat, de gondoskodni kell a gépek kellő karbantartásáról és javításáról és mindazokról a tényezőkről, amelyek ezt, továbbá a gépek optimális üzemi kihasználását biztosítják.*

Szolnok megye mezőgazdaságának általános gépesítési problémáit is a fenti szempontok szerint tesszük vizsgálat tárgyává, mert bár adott esetben az értekezlet célja elsősorban a gépek javításának célszerű megszervezése és lebonyolítása, de távlatilag feltétlenül tudni kell azt, hogy a helyes gépesítés érdekében milyen irányelveket kell követni.

II. Szolnok megye természeti adottságai a gépesítés szempontjából.

A gépesítési terv kidolgozásánál a természeti adottságok közül az éghajlati, domborzati és talajviszonyokat, nemkülönben a termesztett növények igényeit kell alapul venni.

a) Éghajlati viszonyok

Szolnok megye az ország egyik központi fekvésű megyéje, teljes egészében az ún. közép-alföldi vidéken terül el. *Éghajlata* ennek megfelelően még az országos átlagnál is szélsőségesebb. A nyár a megye egész területén általában rendkívül forró, nem egyszer, egyes napokon a $39\text{ }^{\circ}\text{C}$ -ot is meghaladja. A tél viszont rendkívül hideg, megközelíti még a leghidegebb észak-keleti vidékek teleit is, és $-32\text{ }^{\circ}\text{C}$ alatti hőmérsékletet is többször észleltek. A nagy szélsőségekben kétségtelenül szerepet játszik az a körülmény is, hogy a megye egész területe fában még mindig rendkívül szegény, annak ellenére, hogy fásítás tekintetében éppen a megyében végzik már évek óta a legeredményesebb munkát.

Az *évi csapadékot* tekintve ugyancsak ez a terület az ország legmostohább vidéke, minthogy 40 éves átlagban e területen az évi átlagos csapadék alig haladja meg az 500 mm-t (518 mm), amiből a tenyészidő alatt lehulló csapadék alig éri el a 250 mm-t. De előfordul (mint a múlt évben is), hogy az évi csapadék a 400 mm-t sem éri el. E területre is jellemző, hogy a csapadék maximum a nyári hónapokra, májusra és júniusra esik. A csapadékszegény jellegnek megfelelően az évi napsütéses órák száma

* A Hazafias Népfront által rendezett szolnoki ankét anyagából.

a megye egész területén meghaladja a 2000 órát, ill. eléri a 2100 órát is, ami azt jelenti, hogy e vidék még a leghőigényesebb növényeink termesztésére is kiválóan alkalmas.

Széljárás tekintetében Szolnok megye az ország egyik legszélcsendesebb megyéje. A nagy-alföldi légáramlás, mely a Duna völgyében általában északnyugati irányú, itt már alig éreztetni hatását. Inkább csak helyi jellegű szelek vannak, főleg a megye északi részein, abból fakadóan, hogy a síkvidék és dombvidék ettől nem messze érintkezik. Ennek megfelelően az uralkodó szélirány északi és északkeleti. Ezek a szelek többnyire leszálló légáramlatból származnak és így szárító jellegűek. A Jászság homok területein az ún. „jászéső” rendszerint homokverést is okoz, és természetesen szárító jellegű szelet jelent.

b) *Domborzati viszonyok*

Ilyen vonatkozásban a megye mezőgazdasági területei kedvező fekvésűek, amennyiben úgyszólván az egész megye felszíne jellegzetes síkság, ahol számottevőbb szintkülönbségek nem fordulnak elő, legfeljebb a terepfelszín enyhe hullámossága észlelhető. A Tisza holt medrei ma már leginkább halastavak formájában nyerne hasznosítást és kiesnek a mezőgazdasági művelésből. A „kunhalmok” mindössze tájrajzi és néprajzi érdekességet jelentenek, de az egész vidék általános sík jellegét mértékadóan nem befolyásolják.

c) *Talajviszonyok*

A megye talajai rendkívül sokfélék. A gépesítés és talajművelés szempontjából a talajok szemcsőösszetétele és ebből folyóan fajlagos talajjelenállása a mértékadó. Ilyen vonatkozásban a kép rendkívül változatos. Uralkodó talajtípusról nem is igen lehet beszélni, mert amíg a közepkötött vályogtalaj (40 kg/dm^2 fajlagos talajjelenállásig) $35,4\%$ -ban van képviselve, addig a nehéz kötött réti agyag is (60 kg/dm^2 f. e. á. felett) $34,8\%$ -ban található; a nagyon kötött szikes talaj ($80\text{--}120 \text{ kg/dm}^2$ f. e. á.) $17,4\%$ -ot tesz ki. Mindezek mellett a Jászság északkeleti részén és Szolnoktól délre $4,7\%$ -ban könnyű homokos talaj is előfordul. A földadó alá nem eső terület $7,7\%$. Meg kell említeni, hogy a megye területén előfordul kötött réti agyag és főleg a szikes területek az ország legnagyobb fajlagos ellenállású talajai közé tartoznak. Sajátságuk az is, hogy az a viszonylagosan kedvező nedvességi állapot, amikor művelésük legeredményesebb és legkisebb energiaráfordítással végezhető el, rendkívül rövid ideig – sokszor mindössze 1–2 napig – tart, miértis ezeket szokták „*perc-talajoknak*” nevezni.

A fentebb ismertetett természeti adottságokat a mezőgazdaság gépesítése szempontjából a következők szerint célszerű figyelembe venni.

Az a körülmény, hogy a megye egész területe gyakorlatilag síkfekvésű, kedvező; gépesítés szempontjából semmiféle különösebb igényt nem támaszt. Mindamellett számolni kell a viszonylag nagy kiterjedésű *szikesekkel*, amelyeknek megjavítása folyamatosan halad előre, és ez a munka mégiscsak *különleges nagyteljesítményű földmozgató és talajjegyengető gépeket is igényel*. Azokon a területeken, ahol a mérsékelt hullámosság miatt vízösszefutások észlelhetők, a jövőben kívánatos ennek megakadályozását célzó tereprendezést – sáncolást – előíranyozni, márcsak a lehulló csapadék tökéletesebb hasznosítása érdekében is. A nagyobb távlatokban elvégzendő talajjavítások és tereprendezések tehát egyaránt bizonyos számú *nagyteljesítményű lánctalpas traktort és hozzájuk megfelelő felszerelést igényelnek*. Ezekre még évtizedekig szükség lesz.

A Jászság buckásabb homokterületei szintén tereprendezésre, elronázásra szorulnak. *A szovjet gyártmányú 80, ill. 100 LE-s traktorok, a hozzájuk tartozó felszerelésekkel, ezekre a feladatokra kitűnően megfelelnek.*

A szélsőséges és csapadékban rendkívül szegény éghajlat parancsolóan írja elő

a mélyművelést mindenütt, ahol ez egyáltalában végrehajtható. A homokterületeken ilyen vonatkozásban nem mutatkozik nehézség, de a szikeseken és szikesedésre hajlamos területeken, valamint réti agyagtalajokon, csak a legnagyobb óvatossággal szabad eljárni; ezeken a területeken általában a kétrétegű (eke + altalajlazító) mélyművelés javasolható. A mély-, ill. mélyítóművelés minden körülmények között nagy vonóerőt tesz szükségessé. A középkötött és homokos területeken erre a célra eredményesen alkalmazhatónak látszik a *D-4 K típusú négykerékbajtású traktor*, míg a kötött réti agyagon és szikes területeken aligha nélkülözhetők a már említett nagyteljesítményű (80–100 LE-s) lánctalpas traktorok, a hozzájuk kialakított talajművelő gépekkel. Feltétlenül gondoskodni kell a különböző művelést igénylő alajok megmunkálásához szükséges talajművelőgépekről az egyes traktortípusokhoz megfelelően. A homoktalajok, a művelés időpontját illetően nem támasztanak különösebb igényt, ezeknél általában a szokásos módon számításba vett egész időszak kihasználható, míg a „*perctalajokon*” a talajművelés gépesítését legalább 30–50⁰/₀-kal bőszegesebben kell előirányozni.

A száraz éghajlat mostohaságával szemben folytatott küzdelemben a korszerű elveken alapuló és megfelelő gépekkel megvalósítható „száraz gazdálkodás mellett” egyre nagyobb szerep jut majd az öntözéssel gazdálkodásnak. Ilyen vonatkozásban a megye adottságai a Tisza és a meglévő csatornarendszer révén máris rendkívül kedvezőek, de ez a helyzet a jövőben tervezett további létesítmények révén még lényegesen javulni fog. Az öntözéssel gazdálkodás követelményeit, elsősorban a rizs termesztését, a gépesítés tervezésénél feltétlenül tekintetbe kell venni.

III. Szolnok megye mezőgazdasági termelésének jellemzése

Szolnok megye – mint az alábbi részletezésből kitűnik – jellegzetesen búza– kukoricatermesztő gazdálkodást folytat. Csak a homok vidékeken váltja fel a búzát helyenkint a rozs. Jelentős az árpatermesztés is, főleg őszi árpából. Figyelemre méltó a cukorrépatermesztés főleg Szolnok közelében; ezenkívül számottevő területet foglalnak el a lucernások is; a vöröshere- és burgonyatermesztés elenyésző. A megye jellegzetessége még a rizstermesztés. Ilyen tekintetben az országban az elsők között van. Bár a megye nem kimondottan szőlő- és gyümölcsstermesztő, mégis a megye egész területén foglalkoznak gyümölcsstermesztéssel. De nagyobb összefüggő területeken csak a Jászságban és Tiszazugban találhatunk gyümölcsösöket; ugyanitt van a szőlőtermesztés is. A zöldségtermesztés – különösen a melegforrások vidékén – fejlődőben van.

Az állattenyésztés egyes területeit tekintve a szarvasmarhatenyésztés az országos átlagot is alig éri el, jó a sertésenyésztés, mely az országos átlag felett van; a megye keleti területein előszeretettel foglalkoznak juhtenyésztéssel is. Fejlődőben van a baromfitenyésztés, viszont a lótenyésztés a gépesítés következtében nagymértékben hanyatlott.

A megye mezőgazdaságára vonatkozó részletes adatok

Összes mezőgazdasági művelés alatt álló terület nagysága: 977 959 kh.

Megoszlás művelési ágak szerint:

szántó	686 395 kh
rét, legelő	128 466 kh
erdő	25 826 kh
szőlő, gyümölcs-kertészet	23 467 kh

Talajviszonyok:

könnyű homokos talaj	4,7 %
középkötött vályog	35,4 %
nehézkötött agyag	31,8 %
szikés talaj	17,4 %
földadó alá nem eső ter.	7,7 %
Összesen:	100,0 %

Öntözött területek nagysága:

szántó		97 125 kh
ebből árasztásos	38 400 kh	
egyéb öntözés	58 825 kh	
rét, legelő		18 480 kh
Összesen:		115 605 kh

Tábla méretek:

átlagos	Tanácsi	75 kh
legnagyobb		120 kh
legkisebb		30 kh

Főbb növények vetésterülete:

	Tanácsi kh	A. G. kh
búza	159 874	19 904
rozs	—	—
őszi árpa	48 491	13 581
tavaszi árpa	14 841	665
zab	5 706	1 265
kukorica (magnak)	60 243	15 715
siló és sűrű kukorica	24 103	8 015
burgonya	2 164	7
cukorrépa	17 819	2 387
lucerna	53 910	17 557
vöröshere	5 576	1 313
rizs	11 007	5 820
Összesen:	403 824 kh	86 229 kh

A terület megoszlása természetgyümölcs-fajták szerint:

alma	1737,9 kh	—
körte	168,4 „	—

cseresznye	175,3 „	—
meggy	208,1 „	—
szilva	867,6 „	—
kajszli	434,0 „	—
őszibarack	33,3 „	—
dió	98,1 „	—
bogyós	230,0 „	—
Összesen:	3952,7 kh	—

Zöldéskertészet:

Talajviszonyok:	középkötött, sík
Az öntözött terület nagysága:	5 925 kh

Főbb kertészeti növények vetésterülete:

	Tanácsi
zöldborsó	1 733 kh
paradicsom	2 992 „
káposzta	726 „
paprika	1 656 „
Összesen:	7 107 kh

Állattenyésztés:

Az állatállomány jelenlegi megoszlása és az 1963. évre tervezett fejlesztés.

	1962. évben	1963. évben
fejőstehén	19 090 db	17 987 db
növendékállat	11 800 „	7 552 „
hízómarha	10 267 „	7 552 „
juh	92 078 „	100 432 „
sertés	156 191 „	175 690 „
ló	13 545 „	5 680 „
baromfi	540 115 „	456 101 „

A megye jelenlegi gépállománya gépállomási, állami gazdasági, vagy saját kezelésben

1. ERŐGÉPEK

Traktor:

	AMG	AG	Tsz	Össz.
eszközfordó traktor	26	75	121	222
könnyű univ. trakt. (20—30 LE)	485	174	511	1170
nehéz univ. trakt. (40—50 LE)	306	162	218	686
könnyű lánctalpas trakt. (35—60 Le)	200	78	146	424
nehéz lánctalpas trakt. (80—100 LE)	32	39	157	228
kerekes szántó (G—GS—35)	875	129	306	1310
Összesen:				4040 db
Villamosmotorok				
10 LE-ig	168	992	659	1819
10 LE-n felül	85	234	276	595
Összesen:				2414 db

Traktor:	4040 db
Villanymotorok:	2414 db
Összesen:	6454 db

2. MUNKAGÉPEK

Talajművelőgépek:

	AMG	AG	Tsz	Össz.
eke	2177	453	767	3397
kultivátor	607	183	397	1187
tárcsás borona	554	119	191	864
egyirányú tárcsa	214	83	114	441
síma henger	383	227	294	904
gyűrűs henger	877	168	189	1234
rögtörő henger	99	13	16	128
boronák	3415	1647	11216	16278
Összesen:				24433 db

Trágyaszórógépek:

	AMG	AG	Tsz	Össz.
istállótrágyaszóró	118	73	121	312
műtrágyaszóró	941	159	386	1486
Összesen:				1798 db

Vetőgépek:

	AMG	AG	Tsz	Össz.
sorvetőgép	557	191	298	946
négyzetbevetőgép	363	84	71	518
burgonyaültetők	8	3	17	28
Összesen:				1492 db

	AMG	ÁG	Tsz	Össz.					
Növényápológépek:					Magtisztítógépek:				
fogatos kapák	—	—	—	—	magtári szelelő	—	29	32	61
traktorra függ. kapa	—	—	—	—	szelektor	—	5	34	41
					triőrök	—	27	42	69
					Összesen:				171 db
Növényvédelmi gépek:					Takarmányelőkészítógépek:				
permetezőgépek	—	75	251	326	szeeskavágó	—	20	200	220
porozógépek	—	270	—	270	silótöltő	31	64	137	232
Összesen:				596 db	kukoricamorzsoló	4	12	163	179
					darálók	7	76	420	503
Öntözés gépei:									
szivattyúk	—	228	182	410 db	répavágók	—	24	124	148
					fejgözepek	—	175	38	213
Kaszáló- és szénabegyűjtógépek:									
fogatos kaszák	—	—	—	—	tejgazdasági gépek	—	151	120	271
traktoros kaszálógépek	205	227	399	831	Összesen:				1766 db
fogatos gereblye (becsült sz.)	—	—	—	1000					
rendszerök	126	143	202	471	Műhelygépek:				
Összesen:				2302 db	esztergapad	82	30	53	165
					fűrőgép	76	79	80	235
Aratógépek:									
kéveköti aratógép	360	13	126	499 db	marógép	11	6	—	17
					rugós kalapács	32	18	6	56
					vill.-heg. apparát	42	45	64	151
					autogénhegesztő	27	36	112	175
					harántgyalu	8	2	—	10
Különleges betakarítógépek:					Szállítógépek:				
burgonyabetakarító	27	5	8	40	teherkocsi	38	86	229	353
silókombájn	207	57	42	306	pótkocsi	832	575	786	2193
Cséplőgépek	516	84	107	707	Összesen:				3355 db
Aratócséplőgép	491	109	65	665					
Összesen:				1718 db					

IV. A megye gépesítésére vonatkozó irányelvek a természeti adottságok alapján

A megye gépállományát, elsősorban a traktorállományt, két szempontból kell vizsgálat tárgyává tenni:

1. a meglévő állomány mennyiben felel meg a megye adottságainak;
2. indokolt-e az a sokféleség, ami – különösen traktorok tekintetében – az adatokból kitűnik.

Ami az első szempontot illeti, megállapítható, hogy a traktorállomány jelentős része a megye kötöttebb talajain semmi esetre sem tekinthető megfelelőnek. A „G” és „GS-35”-ös traktorok száma 1310 db, tehát a traktorállomány jelentős százaléka. Kétségtelen, hogy ezeket nemcsak a megye könnyű- és középkötött talajain használják, hanem a kötött és igen kötött talajokon is, már pedig ez utóbbi talajokon a szóbanforgó traktoroktól megfelelő minőségű talajmunkát várni nem lehet, mert a traktorok vonóereje ehhez nem elegendő. A nehéz talajokon a hozzájuk készült háromvasú ekét legfeljebb kétvással tudják vontatni, de akkor sem a korszerű talajművelési elveknek megkívánt mélységben. A munka tehát szaporátlan lesz, az önköltség növekszik, a munka minősége pedig mégsem lesz megfelelő. Ezen igyekeznek úgy segíteni, hogy két traktort fognak egymás elé és így szántanak, vagy pedig a háromvasú ekéket 55–60 LE-s láncalpas traktorokkal vontatják. Ezek a szükségből alkalmazott módszerek mindkét esetben arra vezetnek, hogy az ilyen vonóerőre nem méretezett ekék eltörnek, szétszakadnak, idő előtt tönkremennek.

Feltétlenül szükséges tehát, hogy a megye traktor- és gépállományát kellőképpen átcsoportosítsák, és az illetékes szervek ügyeljenek arra, hogy a talajviszonyoknak nem megfelelő gépek a jövőben ne kerüljenek a megyébe.

Megállapítható továbbá az is, hogy a traktorállomány rendkívül nagymértékben és indokolatlanul vegyes összetételű.

Mindenekelőtt tehát meg kell határozni azt, hogy milyen traktorkategóriákra van és lesz a jövőben is szükség, és a fejlesztést úgy kell megtervezni és végrehajtani, hogy a szükséges kategóriákat egy-egy traktortípus képviselje.

A megye változatos talajviszonyai úgyszólván az egész területen nélkülözhetetlené teszik a nagy vonóerőjű lánctalpas traktor alkalmazását – a szikes és kötött réti agyagterületeken a talajellenállásból folyó nagy vonóerőigény miatt, a homokos területeken pedig a homokjavító mélyszántásokkal kapcsolatosan. Az ilyen traktorokból ezidőszerint meglévő 228 db-ból álló készletet tehát feltétlenül fenn kell tartani, illetve a jövőben a betervezett munkák igényeihez mérten tovább kell fejleszteni.

A közepes vonóerőigényű talajmunkáknál a jelenleg rendelkezésre álló 55–60 LE-s lánctalpas traktorok helyett a jövőben célszerű fokozatosan a D-4 K típusra áttérni, mert ez a kötöttebb, de különösképpen a homokos talajokon lényegesen előnyösebben használható amannál, hisz a lánckopásból, illetve felújításból eredő nagy költségek a D-4 K típusnál elesnek.

Bár vannak olyan észrevételek, hogy éppen a kötött talajokon a kerékcúszás miatt a gumibroncok 1 év alatt elhasználódnak, ami a költségeket számottevően növeli, viszont a lánctalpak itt 2 idényt is kibírnak, mérlegelni kell mégis a gumibroncok sokoldalú használhatóságát. Figyelembeveendő az is, hogy a D-4 K már korszerű, függesztett talajművelő eszközökkel rendelkezik és ezeknek a használata sok üzemelési előnyt biztosít (lényegesen kisebb forgók, ezzel kapcsolatosan terület- és időmegtakarítás). Ez az előny különösen a skatulyázott rizstelepek talajmunkáinál érezhető kedvező hatását. Arra kell tehát törekedni, hogy a jövőben ez a traktortípus képviselje a megye traktorállományának gerincét. A D-4 K típus mellett az UE-28-as négykerékű típusnak kell még különösebb jelentőséget tulajdonítani, mert ez a könnyebb (20–30 LE) és a nehezebb (45–50 LE) univerzál traktorokat, nemkülönben a még meglévő G-GS-35 szántótraktorokat is eredményesen tudja pótolni. Természetesen nem nélkülözhetők a kisebb eszközhordozó traktorok (RS-09) sem, kívánatos tehát az állomány fenntartása és szükség szerű továbbfejlesztése. A korszerű négykerékű traktorok súlyadataira az alábbi táblázat ad tájékoztatást, egybevetve azon külföldi származású traktorokkal, amelyeket helyettesíthetnek.

1. Táblázat.

Traktor típus	Gyártási súly kg
UE-28	2504
DT-413	5200
Bjelorusz	3336
Zetor-42	2810
Zetor-50	2876
D4K	4620

A négykerékű típusokat egybevetve a hagyományos építésű kétkerékű típusokkal, figyelembe kell venni azt is, hogy az előbbieik súlyhasznosítási tényezője lényegesen kedvezőbb, mint ez az üzemi mutatókból is kitűnik.

A traktorok üzemképességét jelentős mértékben befolyásolja, hogy a javításokhoz szükséges alkatrészeket sikerül-e a kellő időben biztosítani. Minél változatosabb egy megye traktorállománya, ezt annál nehezebb elérni. A traktorok jó kihasználása szempontjából tehát alapvető, hogy a megye ezidőszerint rendkívül változatos traktorállományát a jövőben a megadott irányelvek szerint céltudatosan fejlessze és egy-egy traktorkategóriából lehetőleg egyetlen típus biztosítsa a megkívánt vonóerőt. A traktorok fokozottabb üzembiztonságának és jó kihasználásának ez alapfeltétele.

V. Talajművelőgépek

A rendelkezésünkre álló adatok nem adnak tájékoztatást arról, hogy a talajművelőgépekből, főleg ekékből, milyen típusok vannak a megyében. Fel kell tételezni, hogy ezek a meglévő traktorokhoz alkalmasak és ezért távlatilag elsősorban azt kell előírni, hogy a D4K típusból beszerzendő egységek feltétlenül a megye talajadottságaihoz megfelelő talajművelőgépkészlettel rendelkezzenek. *Nélkülözhetetlenek a jelenleginél nagyobb mélységű szántást (35–40 cm) lehetővé tevő eketípusok, illetve a szikes talajokon ilyen művelési mélységet biztosító altalajlazító fűgeszett ekék.*

A nagymélységű talajforgatásra szánt ekéket egytestű, vontatott kivitelben célszerű előírni a nagy lánctalpas traktorokhoz, bár remélhető, hogy a D4K traktort is sikerül majd mélyforgató ekével ellátni.

A szikes területeken az altalajlazítás is rendkívül fontos, tehát a háromvasú altalajlazítók beszerzéséről mindenképpen gondoskodni kell, de a vízjárta területeken vakond-drénnel ellátott egyvasú altalajlazítók alkalmazási lehetőségét is meg kell vizsgálni.

A tárcsás talajművelő eszközök közül elsősorban a kiváló munkát végző és kötött talajokon különösen nagy jelentőségű egyirányú *tárcsák* munkábaállítását tartjuk kívánatosnak a D4K, némkülönben a nagyteljesítményű lánctalpas traktoroknak megfelelő méretben (ezeket Törökszentmiklós kitűnő minőségben gyártja). A kéttagú tárcsáboronák további munkábaállításánál a megye agronómusainak állásfoglalása a mértékadó, de az egyirányú tárcsához viszonyítva ez kétségtelenül fejletlenebb tárcsátípusnak tekinthető. A gyümölcsösök talajmunkáihoz oldalozótárcsák munkábaállítására is szükség van.

A Jászságban és a megye egyéb részein fekvő homokos talajok nyári talajműveléséhez a tárcsák helyett szántóföldi kultivátorokat célszerű alkalmazni. A meglévő gépállományt tehát ilyen szempontból kell felülvizsgálni és a szükséghez mérten kiegészíteni.

Boronákból a megye kötött talajaira a legnehezebb típusokra van szükség (kb. 4 kg/fogterhelés). A homoktalajokon a magtakaró borona is megteszi. A középkötött talajokon ezeken kívül középnéhez boronákra is szükség van.

A rét és legelők ápolásához feltétlenül biztosítani kell a szükséges mennyiségű rétpápoló boronát. A nagyüzemi gazdálkodás fokozatos alakulása egyre inkább szükségessé teszi a talajjegenyeltségek (bakhát, osztóbarázda) eltüntetéséhez nélkülözhetetlen talajsímitókat, de korlátozottabb mennyiségben, közös használatra szánva bizonyos mennyiségű földjegenyétőt is célszerűnek látszik idővel beszerezni.

A nagy kiterjedésű kötött talajokra való tekintettel feltétlenül gondoskodni kell kellő számban nehéz *rögtörő hengerekről*. A homok és középkötött területek nem nélkülözhetik a gyűrűhengereket, míg a símahengerekre a cukorrépatermesztő vidékeken van szükség.

Kívánatos arra törekedni, hogy a vetőgépállomány minél előbb egységes típusokból álljon. A korszerű bütykös, hengeres adagoló elemekkel felszerelt típus alkalmazása előnyös, ennek általános bevezetésére kell törekedni. *A megye száraz viszonyai között nagy jelentősége van a műtrágyaszórával kombinált sorvetőgépeknek.* A kukoricavetőgépek esetében a pontos, szemenként vető gépeket kell előnyben részesíteni, de négyzetbevetésre nincs szükség. Ma a vegyszeres gyomirtószerek korában a kukorica négyzetes művelése már nem tekinthető korszerűnek.

A hazai gyártmányú *növényvédőgépek* (permetező, porozó, csávázó) elvileg nemzetközi viszonylatban is jó minőségűek, kellő kivitelük biztosítása az ipar feladata. Ezekből a szükséges mennyiséget kell beszerezni. A növényápolás tekintetében az esz-közhordozó traktorokat látszik célszerűnek alapul venni, ezeket kell ellátni sorművelő kultivátorokkal is.

Számolni kell az öntözéses gazdálkodás nagymérvű terjedésével, amire a megye adottságai kiválóan alkalmasak.

A betakarítógépek közül a fogatos fűkaszákat mielőbb le kell cserélni traktoros egységekkel. Itt az RS-09 traktor vehető elsősorban számításba. A fogatosgereblyék még hosszú ideig nem nélkülözhetők, a megmaradó loállomány kihasználására egyébként is ez alkalmasnak látszik. Tekintettel a nagykiterjedésű lucernaterületekre, kívánatos a rendszdrók számának további fejlesztése.

A gabonabetakarítás gépesítésénél arra kell törekedni, hogy a meglévő kévekötő-aratógépek helyét mielőbb a kombájnok foglalják el. A megye adottságai kiválóan kedveznek a kétmenetes kombájnolásnak is. Erre a célra a szovjet gyártmányú rendre-aratógépek és az S-4 jelű kombájnok munkábaállítása javasolható.

A megyének számottevő hagyományai vannak a lucernatermesztés területén, fontos tehát a magtermesztés megszervezése is. Erre a célra kombájnos aprómagbetakarítás javasolható, de természetesen a meglévő különleges heremagcséplőgépek további munkáltatása ugyancsak kívánatos.

Számolni kell azzal, hogy a megyében a jövőben a kukoricatermő területek továbbra is növekedni fognak, különösen vonatkozik ez a silókukoricára és a másodvetésű csalamádéra. Tekintettel erre, a korszerű, hazai gyártású járvaszecsckázó gépek folyamatos beszerzését mielőbb meg kell kezdeni. A csöveskukoricabetakarítógépek tekintetében a helyzet egyelőre áttekinthetetlen. Az egyébként kitűnően működő hazai gyártású, csőtörő kukoricabetakarítógépek sorozatgyártásáról egyelőre még mindig nem döntöttek.

A mezőgazdasági szállítások lebonyolítására nagy általánosságban a traktoros vontatású pótkocsis megoldás látszik legcélszerűbbnek. A négykerékű traktorok ilyen vonatkozásban is fölényben vannak minden más típussal szemben. Még a kisebb UE-28-as típus is alkalmas két megrakott pótkocsi vontatására. A kötött, felázott talajon is számítani lehet a négykerékű traktorokra.

A fentiekben adott áttekintés korántsem tart igényt a teljességre, egyelőre csak a legfontosabb mezőgazdasági munkákat érintettük, de ezzel rá kívánunk mutatni arra, hogy a mezőgazdasági gépek optimális kihasználásának és üzemelésének a jól átgondolt és részleteiben is alaposan kidolgozott gépesítési terv az alapja.

A távlatilag szükséges gépek számának megállapításánál az egyes gépek teljesítő-képességét és az egyes munkák elvégzésére rendelkezésre álló időt kell figyelembe venni. Az előbbiről részletesen nem kívánok szólni, arra a megfelelő irányszámok rendelkezésre állanak. Fontos azonban, hogy a munkavégzésnél tekintetbe vehető időt helyesen vegyék számításba.

Az országos átlagnak megfelelően, a Meteorológiai Intézet 50 éves adatgyűjtése alapján, a szántóföldi munkában ledolgozható napokra javasolható:

	h ó n a p										
	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.		
Ledolgozható munkanapok (szántóföldi munkákra vonatkozóan)	20	21	21	21	25	24	23	22	21		

A fontosabb szántóföldi munkák gépesített elvégzésére fordítható napokat pedig a következők szerint szokták figyelembe venni:

Tavaszi talajmunka	kb. 20 munkanap
Kukoricavetés	15 „
Burgonyaültetés	15 „

Egy-egy növényápoló kapálás	6	„
Lennyűvés	7	„
Gabonaaratás	19	„
Tarlóbuktatás	34	„
Tarlóvetés	34	„
Gabonacséplés	32	„
Burgonyaszedés	15	„
Cukorrépaszedés	26	„
Őszi talajmunkák	70	„
Az őszi talajmunkákon belül szántás az őszi vetések alá	46	„
Őszi vetés	46	„

Mint arra már korábban utaltunk, a megye nagy kiterjedésű szikes, réti agyag és mezőségi talajain a rendelkezésre álló munkánapok számát legalább 30–50⁰/₀-kal csökkentett mértékben ajánlatos figyelembe venni a gépesítés tervezésénél.

VI. A gépek üzemképességének biztosítása

Az előzőekben már vázoltuk azokat az alapfeltételeket, amelyek a gépek jobb kihasználásának biztosítása érdekében nélkülözhetetlenek. A megye gépesítését tehát a jövőben a megadott alapelvek szerint kidolgozott részletes terveknek megfelelően, céltudatosabbá, egységesebbé, röviden megfelelőbbé kell fokozatosan átalakítani. A jó üzemi eredmények eléréséhez azonban természetesen még sok minden másról is kell gondoskodni. Nevezetesen:

1. Nagy gondot kell fordítani a megfelelő *gépkezelők kiképzésére*, nemkülönben arra, hogy ezek kiképzésük után is a mezőgazdaságban maradjanak. Ilyen szempontból meg kell vizsgálni rendelkezik-e a megye olyan kiképző bázisokkal, amelyek a szükséges gépkezelő utánpótlást biztosítani képesek. A munkagépek kezelésének oktatását kívánatos úgy megszervezni, hogy a téli hónapokban minél több fiatal tsz-tag sajátítsa el a munkagépek kezelését, a karbantartás és javítás alapelveit.

2. *Alkatrészellátás* tekintetében a megye fekvése kedvező, mert Budapest – a központi alkatrészraktároló hely – könnyen elérhető.

3. *Üzemyagellátás*. Ilyen vonatkozásban meg kell vizsgálni azt, hogy a megyei szervezet kielégítő-e, nem fordulhatnak-e elő üzemyaghiányból származó munkakiesések.

4. *A gépek karbantartása és javítása*. Nem kétséges, hogy a karbantartások helyes végrehajtása, ennek ellenőrzése és a javítások célszerű megszervezése nagymértékben befolyásolja a gépek jó üzemi kihasználását. Ilyen vonatkozásban főként a traktorok jelentenek problémát, mert a munkagépek javításánál általában azt kell célul kitűzni: minden egyes tsz rendelkezzeik olyan műszaki berendezéssel és javító személyzettel, hogy az esedékes javítási munkákat a munkagépeken saját maga tudja elvégezni. A traktoroknál és kombájnoknál viszont, különösen a motorok javítása a nagyobb szakértelmet és a különleges gépi berendezést nem nélkülözheti. Meg kell tehát vizsgálni, hogy a megye javítókapacitása ezidőszent hány erőgép, illetve traktormotor kijavítását teszi lehetővé évente és ennek alapján a javítóbázisok fejlesztését is a meglévő állapotnak és a várható traktorlétszám-növekedésnek megfelelően kell megtervezni.

Rá kell mutatni itt arra, hogy mennyire fontos a javítás szükségességének helyes megállapítása. A szükségesnél korábban javításba adott gép idő előtt kiesik a munkából, legalább a javítás tartamára és a túl korán végzett javítás a gépi munka költségeit is feleslegesen növeli. Viszont az elkésett javításnak rendszerint az a következ-

**ÜE—28; Bjelorusz—Zetor Super 42 — D4K—60 traktorok
fontosabb üzemi jellemzői**

Traktor típus		H o m o k (tarló)					
		I.		II.		III.	
		ü. s.	ps	ü. s.	ps	ü. s.	ps
UE—28	Nv LE	7,0		9,84		11,4	
	v km/h	2,9		3,7		5,45	
	Nv max-nál Ph kg	700		720		565	
	% ₀	29		38		13	
Bjelorusz	Nv Le	9,85		10,9		13,7	
	v km/h	3,7		4,15		5,15	
	Nv max-nál Ph kg	720		710		720	
	% ₀	37		33		37	
Zetor S—42	Nv Le	2,3		3,95		7,0	
	Zetor S—50 v km/h	1,4		2,2		3,9	
	Nv max-nál Ph kg	475		485		485	
	% ₀	31		32		32	
D4K—60	Nv LE	18,0	22,3	23,0	31,0	31,2	27,5
	v km/h	3,0	3,1	4,4	4,1	5,8	5,5
	Ph kg	1650	1950	1400	2000	1450	1350
	% ₀	21	17	14	19	17	8
			ps + vt		ps + vt		ps + vt
			22,3		31,0		31,2
			3,1		4,1		5,8

Jelmagyarázat: Nv = vonóhoroglóerő (LE)
v = haladási sebesség (km/h)
Ph = vonóerő (kg)
= kerékcúszás (%₀)

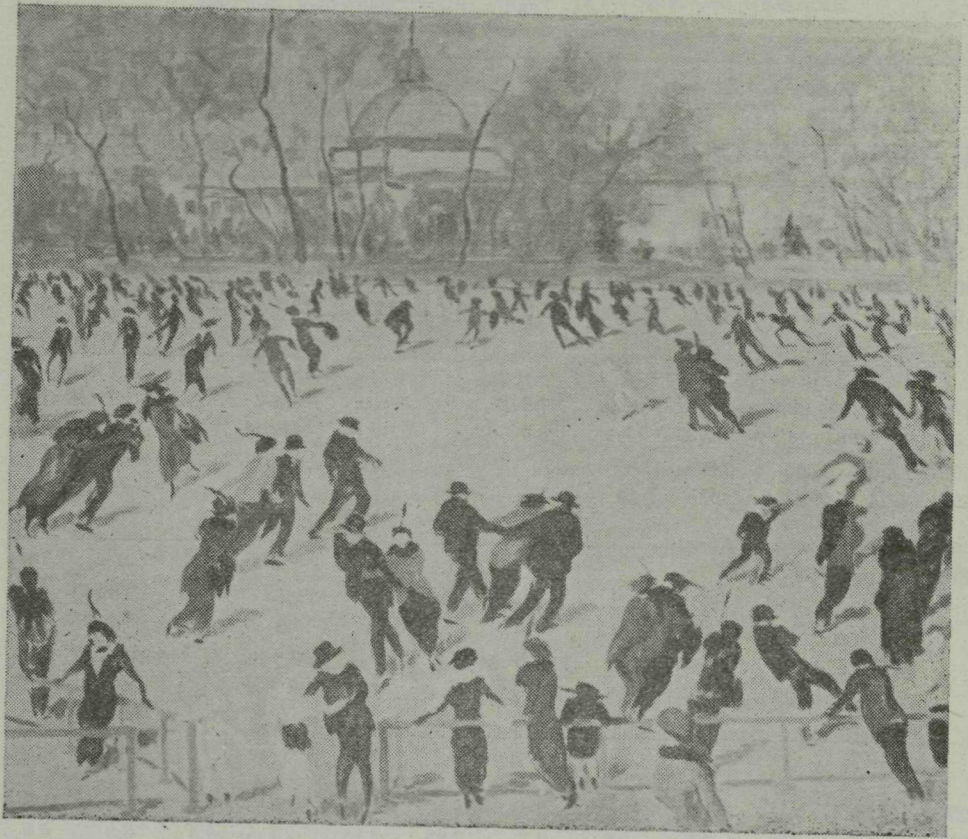
ményc, hogy a gép (motor) állapota gyors ütemben romlik tovább olyannyira, hogy nagyobb méretű javítások válnak szükségessé, mint amilyenek lettek volna, ha a javítás kellő időben történik.

Sajnos ilyen vonatkozásban még nagyon sok a tennivaló, mert sem az üzemórák számához igazodó javítás, sem a normálholdak alapulvétele nem elégíti ki azt a követelményt, hogy a javítás szükségességét a gép tényleges állapota alapján döntsék el. *Feltétlenül foglalkozni kell tehát ilyen vonatkozásban a korszerű gyors vizsgálati módszerek bevezetésével*, amelyeknek alapján egy-egy traktormotor tényleges állapotát rövid vizsgálatok alapján is el lehet dönteni anélkül, hogy azt hosszabb időre kikapcsolnák a munkából. Ilyen vizsgálati módszer pl. a forgattyúteknőben lévő levegő gáztartalmának vizsgálata, bizonyos meghatározott idő és munka után. Természetesen ezenkívül még sok egyéb módszer is van.

Dr. Rázsó Imre

Közép kötött (tarló)						Igen kötött (tarló)					
I.		II.		III.		I.		II.		III.	
ü. s.	ps+vt	ü. s.	ps+vt	ü. s.	ps+vt	ü. s.	ps	ü. s.	ps	ü. s.	ps
11,74	17,5	15,7	18,5	17,9	18,9	17,7	18,8	20,2	21,0	20,6	20,3
2,88	2,7	3,85	4,15	6,23	6,4	3,0	3,0	4,2	4,35	6,0	6,1
1100	1750	1100	1200	775	800	1600	1700	1300	1310	930	900
19	19	19	10	8	5	20	19	12	6	7	3
17,2	23,2	20,5	26,6	26,0	27,8						
3,2	3,65	4,1	5,29	5,4	6,0						
1450	1720	1400	1355	1300	1250						
25	24	23	17	19	6						
Zetor Super—50											
		10,41	16,5	21,1	27,3	17,2		21,1		29,6	
		3,75	3,65	7,12	8,1	3,1		3,9		6,4	
		750	1225	800	910	1500		1465		1250	
		19	27	24	8	30		29		21	
27,3	34,0	37,0	41,0	38,3	40,5	34,5	34,5	39,0	40,5	41,0	41,5
2,8	2,8	3,8	4,3	5,8	6,2	2,95	2,85	4,3	4,3	6,8	6,6
2600	3300	2625	2560	1800	1800	3160	3230	2430	2600	1600	1700
30	22	34	13	13	8	26	23	13	12	8	7

ü. s. = üzemi súly
ps = pótsúllyal
vt = víztöltéssel

Szirt Oszkár: Korcsolyázók (A Jászapátiban rendezett emlékkiállítás anyagából)

Szirt Oszkár: Önarckép (A Jászapátiban rendezett emlékkiállítás anyagából)

A „rettenetes” esztendő

Szélsőséges éghajlatú tiszántúli vidékünkön az időnként megismétlődő aszályosság és az ellene való küzdelem olyan problémává vált, amelynek megoldásával már egy évszázada foglalkozik a szaktudomány és irodalom. Ezzel kapcsolatban mindenkor széleskörű érdeklődést keltenek fel a szakirodalomnak és a napi sajtónak erre vonatkozó közlései, valahányszor az aszályosság és a rendszerint velejáráó inség veszélyezteti a mezőgazdasági termelés eredményét, a nép kenyerét.

Az elmúlt 100 esztendő alatt számos aszályos év közül a legsúlyosabbnak, 1863-nak emléke vissza-visszatér, amikor valamelyik szárazabb esztendő gyenge terméskilátásai felidézik az öregek által oly sokszor emlegetett „nagyinség” idejét. Ennek a „rettene-tes” esztendőnek mostani 100. évfordulója teszi ismét időszerűvé a megemlékezést 1863-ról. Hozzájárul az emlékek felidezéséhez az is, hogy mostani mezőgazdasági termelésünk egyik legégetőbb problémájának, a szárazság elleni küzdelemnek, az öntözéses gazdálkodásnak minél szélesebb körű kifejlesztésére éppen a tavalyi és tavalyelőtti két aszályos esztendő: 1961 és 1962 adta meg újból az ösztönzést.

Évszázadokra visszanyúló feljegyzések szerint az időnként szinte periódikusan visszatérő aszályosság központja majdnem mindig a Közép-Tisza vidék, de itt is főként Szolnok megye tiszántúli része, közelebbről a Nagykunság volt. Az egyik ilyen feljegyzés Szolnok vidékéről pl. a XVIII. századból a következőket örökíti meg:

„1790. évben egész nyáron fölöttébb nagy szárazság uralkodván ezen környéken, mindennemű föld-gyümölcsében oly terméketlenséget okozott, hogy egész Debrecen és Szeged városig az őszi vetésből ugyan igen kevés, a tavasziból pedig éppen semmi termés sem volt. Szénának pedig a Tisza rétségein a házfödeleknek való nádat zsen-géjében kellett lekaszálni, mivel a gyepon és magasabb helyeken semmi fű nem termett... Ugyanazért annyira vitte a szükség és drágaság a föld népét, hogy nemcsak itten, de a Tiszamentében nagy tágságon a nád gyökeréből (bengenyéből) süttött s készített pogácsákkal s más, az emberi természettel ellenkező eledellekkel kénytelenítette a föld népe az éhségtől magát menteni.”

„A-0. 1794 ismét oly nagy szárazság uralkodott, hogy fölül haladván az 1790. esztendőnek terméketlenségét, sem az őszi, sem a tavaszi vetésekből csak vetni való magot sem lehetett felvenni. A szénának hasonlóan sem gyepon, sem a Tisza rétségén semmi termése sem volt, mivel egész nyáron által barmainkat az éhségtől a rétség által menthettük meg.”

Az 1794. évről közli még az egyik feljegyzés: „Az Istennek ostora a nagy és hallatlan szárazság egész tavaszon, nyáron elannyira uralkodván, hogy sem őszi, sem tavaszi vetésről majd semmit sem lehetett felvenni. Találkoztak mindamellett néme-lyek, akik vagy búzájukat vagy árpájukat helyel-közzel vagy lekaszálták, fölkaparták, vagy tövöstül kinyötték”.

1790-ik évről kivonat. Egész nyáron fölöttébb nagy szárazság uralkodván ezen környéken, minden nemű föld gyümölcsében oly terméketlenséget okozott, hogy egész Debreczen és Szeged városig az őszi vetésből ugyan igen kevés, a tavasziból pedig éppen semmi termés sem volt; szénának pedig a Tisza rétségein a házfüdeleknek való nádat zsengéjében kellett lekaszálni, mivel a gyepen és magasabb helyeken semmi fű sem termett s nem nőtt, mi-
ből oly drágaság keletkezett, hogy a búzának köblét 9 és 10 Rftokon, az árpanak ugyan köblét 6 Rfton, a zabnak köblét 4 Rft 30 krajával s fölül kellett fizetni, ugyanazért annyira vitte a szükség és drágaság a föld népét, hogy nem csak itten, de a Tiszamentében nagy távasságon a nád gyökeréből (bengenyéből) süttött, s készített pogácsákkal, s más az emberi természettel ellenkező eledel-ekkel kénytelenítette a föld népe az éhségtől magát menteni.

A-o 1791. Ugyan azért a szükségtől szorongattatván, kénytelenítettünk — minthogy a népség szegényebb és tehetetlenebb része már mindenképp kifogyott annyira, hogy a testi ruháját is a kenyér végett eladni kénytelenített, a még valamennyire tehetősb pedig pénzért sem kaphatott — a főlséges uralkodó Fejedelembhez, második Leopoldhoz segedelemért folyamodni; honnét, mivel a resolutio később jött ki, ismét a budai General-Comandóhoz folyamodván az előjárók addig, miglen a királyi resolutiót várni kellett, 500 mássa lisztet a város megsegített, oly formán, hogy azt boldogabb időben visszaadni köteles legyen, minden egy mássa liszt helyébe egy és fél possonyi mérő, vagyis három véka búzát számolván, a mint is:

A-o 1792, die 7-a maj. a királyi magazínumba minden hiba nélkül meg is fizette városunk.

A-o 1794. Ismét oly nagy szárazság uralkodott, hogy fölül haladván az 1790-ik esztendőnek terméketlenségét, sem az őszi, sem a tavaszi vetésekből csak vetni való magot sem lehetett fölvenni; a szénának hasonlóan sem gyepen, sem a Tisza rétségén semmi termése sem volt, mivel egész nyáron által harmainkat az éhségtől a rétség (nádas) által menthettük meg.

A szolnoki Ferencrendi zárdá háztörténete így emlékszik meg egy aszályos esztendőről (magyarra fordítva).

„1790. év. Ezen év szertelen szárazság miatt igen terméketlen volt. Nagy volt mindenütt, különösen ezen alföldi részeken a gabona és takarmány szükség. A gabona méreje 26 és több Rh. frtokon kelt. A nép tehát oly nagy szükségben szenvedett, hogy a nád beléből (bengyele, sás) készült lepényekkel táplálkozik, sőt eldöglött állatok húásával is. Ebből különféle betegségek származván, sokan elhaltak. Az is méltó a megemlítésre, hogy oly nagy serege özönlött az éhezőknek naponta a zárdá ajtajához, hogy gyakran, főleg ebéd idején 300-nál is többen voltak, akik vagy kenyérből, vagy faze-kacsánkénti ételmaradványokban részesültek. Napközben pedig reggeltől estig szakadatlan jöttek a zárdába kenyeret kérvén, kik majd éhen veszték el”.

Számos adatot találunk még az egykorú feljegyzésekben, hírlapokban az Alföld több más helyéről is az időnként visszatérő aszályos évekről, azonban mindezeket messze felülmúlta az 1863. évi aszály, amelyhez hasonló csapás – beleértve mindent, a kolerától a háborúig – azóta sem sújtotta az Alföld, de főképpen a Nagykunság vidékét.

Már az 1862. évben is rossz termés volt. A nagyrészt állattenyésztéssel foglalkozó lakosságot igen érzékenyen sújtotta az előző években keletről behurcolt marhavész, melynek a marhaállomány tekintélyes hányada esett áldozatul. Az így már meggyérült jöszágállomány is alig talált táplálékot a száraz mezőkön, s már nyár derekán beszorult a legelőről. Az egész nyár folyamán alig volt eső, és a Berettyó folyó ősz felé teljesen kiszáradt.

Elmaradt az őszi esőzés is és az elvetett mag nedvességet alig kapott többet az őszi idők dérharmatjánál. Most már csak a télben bíztak, hogy az elmaradt csapadékot az hozza meg. Sajnos ez is hiába való volt, mert a 62-ről 63-ra forduló tél teljesen száraz maradt, számottevő hó nem esett. A hideg téli szelek a portengerré vált alföldi síkságot felkavarva, tél közepén hatalmas torlaszokat és hófúvásokat hordtak össze hó helyett porból. Nem hozott esőt a korai tavasz sem, s a kegyetlen csapadéknélküli tél után az őszi vetések alig mutattak valamit, a tavaszi pedig – ha egyáltalán vetettek – ki sem kelt. Az emberek hétről hétre bizakodva várták az áldást hozó esőt, de elmúlt a március, elmúlt az április és vele együtt a bizakodó remény is, mert a félelmetesen derült ragyogó égen a legcsekélyebb felhőfoszlány is alig tünt fel, máris szerte foszlott, jelentékeny eső pedig nem esett. A poros március után nem jött esős május. És ez így tartott napról napra reménytelenebbül, egészen a kétségbeesésig.

A kisújszállási határ siralmas állapotát így festi le egy tudósítás 1863. június 18-ról: „Nálunk, ahol január 18-óta – mondhatni – egy csepp eső sem esett, ahol a roppant szelek a 33 ezer holdas határt a legfinomabb fekete porral vastagon bevonták, hogy fűnek, vagy más veteménynek még színét sem lehet látni, ahol a közkutakat s azoknak vályúit a fúvások betemették, aligha mutathat fel siralmasabb képet egész nagy Magyarország a mai napon...”

Túrkevéen a kutak vize már a tavasz folyamán kezdett kiapadni, s embernek és állatnak alig jutott víz. A hallatlan nagy szárazság már kora tavasszal éreztette borzalmas mivoltát. A jöszágok már a tél folyamán felélték a még megmaradt száraz takarmányt, s igyekezett volna mindenki az állatokat minél előbb kiverni a legelőre. Április elején ki is verik a jöszágokat abban a reményben, hogy majdcsak megindul a mező, azonban a lesóványodott, erőtlen jöszágok csak a porlepte kiaszott fű gyökerén tengődtek, míg végre a gazdák belátták, hogy hiába minden remény, eső nem esik, s nem zöldül ki a fű.

Már április 26-án közhírré teszi a túrkevei Tanács, hogy „akik Ecsegre kiverték már ennek előtte birkájukat és a mostani száraz, inséges időjárás miatt onnan elhajtották, jelentsék magukat a városházánál s jegyeztessék fel, hány darab birkájukat elhajtották onnan el”. Tehát már tavasz elején még a birkák is elszorultak a legelőről,

Annus 1790. Annus hic, ob nimiam siccitatem sterilis admodum erat. Magna ubique, praesertim in his inferioribus partibus frugum et fœni penuria. Communis tritici modius a 26 et amplius, florenis Rhen. venit. Tanta proinde in plebe egestas, ut ex medullis carecti, (vulgo bengyele, sás) confectis placentis vescerentur, imo etiam mortuorum pecorum carnibus; hinc infirmitates variae enatae, et multi mortui sunt. Illud etiam notatu dignum, quod tanta quotidie turba egenorum ad portam Conventus confluerit, ut saepe, praesertim tempore prandii, tercentos et amplius numeraret, qui vel panem, vel reliquias ciborum per ollulas accipiebant. Interdum autem a mane usque ad vesperam incessanter veniebant egeni ad Conventum panem postulantes, qui fame pene consumpti sunt. *) Kiadatott a szolnoki sz. ferencz-rendi Zárda hástörténetéből. Szolnokon június 29-én 1863. Tanács Neiti sárdafőnök által.

Ime, hogy ismétlik magukat az idő lefolyása alatt ugyanazon dolgok. A közlött két adat világosan mutatja, hogy 1790-ben s azon túl Szolnokon s általában az alföldön ugyanazon nyomor és szárazság létezett, mely létezik ma; pedig akkor a Tiszát senki se szabályozta, a cochinchinai tyukokat senki sem tenyésztette még.

Korczács.

*) 1790. év. Ezen év. a szeretlen szárazság miatt igen terméketlen volt. Nagy volt mindenütt, különösen ezen alföldi részekben a gabna- és takarmányhiány. A gabna mérete 26 és több r-fiton volt. A nép tehát oly nagy szátságban szenvedett, hogy a nád bőléből (bengyele, sás) készült lepényekkel táplálkodtak, sőt eldögült állatok hússal is; ebből különféle betegségek támadván, sokan elhaltak. Az is méltó a megemlékezésre, hogy oly nagy seregbe gyűltek az éhezőknek naponta a zárda ajtajához, hogy gyakran, sőt ebéd idején, 300-nál is többen voltak, kik vagy kenyéren vagy székocskáink'ni ételmaradványokban részesültek. Naphözben pedig reggeltől estig szakadatlanul jöttek a sárdába, kenyéret kérván, kik majd öten veztek el.

2. ábra: Inséges idők történetéből. (Gazdasági Lapok, 1863. évf. 434. oldal. Lábjegyzetben a latin szöveg magyar fordítása)

s így nem csoda, ha a nagy lábasjószágok sem bírták az aránylag jobb legelőkön sem tovább május elejénél. Május 3-án általában már kezdik visszaverni a jószágokat, volt azonban néhány mindenre elszánt gazda, aki – mivel otthon sem volt mit etetni – továbbra is kint hagyta jószágait a legelőn, de ezek még rosszabbul jártak. Hogy mi történt a szerencsétlen jószágokkal, azt el lehet képzelni. Annyi bizonyos, hogy soha azelőtt, talán azóta sem szállítottak el annyi állati bőrt a Kunságról élelmes kereskedők, mint 63-ban.

Hullott a jószág egyre másra, s amint a hagyomány tartja, nem egy elkeseredett ember tette meg azt is, hogy a „marhás levelét” nyakába kötötte a lónak, marhának, és istenhírével útnak engedte. Így volt ez általában az egész Alföldön, de leginkább a Nagykunságon. Bihar megye déli részében – az akkori feljegyzések szerint – 42 község határa volt végképp lesülve. Karcag 70 ezer holdas határa úgy festett, mint az afrikai sivatag, tenyészetnek semmi nyoma, kiszáradt a fünek még a töve is. A legelőket már nem lehetett annak nevezni, mert nem voltak egyebek, mint porsivatagok. A szél olyan hancsíkokat fújt össze a porból, mint télen a hófúvás szokott lenni. Az elyengült, kiéhezett juhok erőtlenül vonszolták magukat a kiégett és porrá változott egykori mezőkön. Összebújva leroskadtak, és az elmaradhatatlan „kun eső”, a száraz nyári szél egész halom port hordott rájuk, s megkímélte a gazdát a felesleges fáradságtól, mindjárt el is temette a rakásra döglött juhokat. Öreg emberek a század elején még mutogattak olyan földdomborulatokat a határban, ahol állítólag ilyen juhok vannak eltemetve.

E vidéken eddig még nem látott roppant nagyfejű dögkeselyűk megszámlálhatatlan serege lepte el a határt és lakmározott az esett jószágokon. Temérdek állati csontváz borította az elnéptelenedett legelőket. Ezekről az inséges vidékekről még a madarak is elvonultak, és mintha a vadállomány is teljesen eltűnt volna. A legszokatlanabb volt a vízi madarak elmaradása. A teljesen kiszáradt erek, kádárcsák, medrek és kiöntések, melyek ezelőtt a legkülönbélebb, nálunk ma már alig ismert víziállatok ezreinek nyújtottak megélhetést, elnéptelenedtek. A vízi madarak elköltöztek barátságosabb messze vidékre. A mezei nyúlnak nem volt hol szaporodnia, de ételmet sem talált. A költöző fűj sem állapotodott meg e kietlen vidéken, tovább repült, csak a helyhez ragaszkodó fogolymadár maradt hű szülőföldjéhez.

A katasztrófa bekövetkezett. Elmúlt a nyár anélkül, hogy az időjárásban javulás következett volna be.

A rettenetes aszály elsősorban a földművelő, de főképpen az állattenyésztő lakoságot sújtotta legjobban. Jóságállományuk legnagyobb része elpusztult. A pusztulás méreteit az 1863. évi június hóban elrendelt összeírás adatai mutatják. E szerint a 6 nagykun város 200 ezer holdnyi határán a jószáglétszám apadása a következő volt.

	szarvasmarha	ló	juh	sertés
1861-ben	30 593	15 190	245 340	26 100 db.
1863. VI. hóban	6 087	8 470	47 362	7 010 db.
Elpusztult:	24 506	6 720	197 978	19 090 db.

Kisújszálláson az állatállomány összehasonlítása június 18-án kelt tudósítás szerint a következő volt:

	szarvasmarha	ló	juh	sertés
1861-ben	6 717	3 419	30 536	7 959 db.
1863. VI. 18.	2 386	2 206	8 032	2 681 db.
Hiány:	4 379	1 213	22 513	5 278 db.

Százalékban kifejezve a két legszámottevőbb állatfajtánál, a szarvasmarhánál 65,2⁰/₀, a juhnál 73,5⁰/₀ volt a hiány.

Még ennél is szomorúbban festett az összeírás eredménye Túrkevéen június 24-én. E szerint:

	szarvasmarha	juh
1861-ben volt	6 899	62 554 db.
1863. VI. 24-én	837	3 897 db.
A hiány tehát:	6 062	58 657 db.,

vagyis a szarvasmarhánál 88⁰/₀, a juhnál 93,5⁰/₀.

Ez a borzalmas inség főképpen a jószágállományban végezte pusztítását, de nem maradt hatástalanul az emberek életére sem. Nemcsak az állatoknak, de az embereknek sem volt mit enniük. Itt-ott az ugarba vetett gabona megnőtt ugyan arasznyira, de mikor le akarták aratni, gereblyével kellett összegyűjteni. A gereblyék régi fogai közé újakat csináltak, hogy a lekaszált giz-gazos gabonát összegyűjthessék. Ilyenformán ment a hordás is. A vendégoldalra rakott ökörszekerek helyett talicskán és lepedőben is haza győzték hordani a termést. A szalmát meg ponyvával beterítve és kötéllel lekötve szállították haza, hogy el ne hullassák. Tengeritermésről természetesen szó sem lehetett, mert el sem vetették a magot, nem vette be a föld tavasszal. De ha mégis elvetették volna, vagy ki sem kelt, vagy pedig az első nyári hónapban tökéletesen kiszáradt.

Az éhes gyomor rávezette az embereket azokra a szükségteledelekre, amellyel a régebbi inséges évek éhezői is igyekeztek megtölteni korgó gyomrukát.

A sásbendőből vagy bengyeléből készített lepény a régebbi inség-időkből ismeretes volt. A lesoványodott esett állatok húsa szükségképpen szintén inséges eledelül szolgált, de nem volt hozzá kenyér. Ezt helyettesítette a korpapogácsa, amit úgy készítettek, hogy a buza, vagy rozs konkolyos, szemetes ocsuját összeőrölve sósvízzel meggyúrták és tepsiben kisütötték. De még az ocsuliszttal is takarékosan kellett bánni. Sokan fakéregből darált lisztes anyagot kevertek hozzá, ebből készült a kenyér. Mint a hagyomány tartotta, legjobb ízű volt a tölgyfakéreg, melyet Várad környékéről hoztak magukkal az onnan hazatért inségesek. A tölgyfakéreglisztnél csak a száraz tengericsutka volt hitványabb eledel, amit szintén összeőrölve az ocsúkorpához kevertek, s ebből sütötték a pogácsát. Ha nem is volt valami kiváló csemege, mégis volt egy kevés összefüggése, távoli rokonsága, a kenyérrel, és ami a fő, meg lehetett vele tölteni a gyomrot.

Erről az inséges vidékről, mely a lakosság tizedrészét sem volt képes ellátni élelemmel, nemcsak a madarak, de az éhező emberek százai, ezrei is elvándoroltak boldogabb vidékre. Csapatostól szivárogtak el különösen Erdély felé, Bihar, Kolozs, Marostorda megyékbe, sőt még távolabbi vidékekre is. Ott munkába állva, mint arató és nyomtató munkások húzták ki a nyarat. Különösen Várad, Hegyköz vidékén, Kolozsvár, Szamosújvár környékén voltak nagyobb számmal kunságiak, de szétszórtan faluról falura vándorolva munka és megélhetés után, megfordultak Dés, Szamosfalva, Margitta, Élesd, Hencida és számos egyéb magyaroklakta helységekben is.

Ennek a rettenetes inségnek az okozója a nagy aszályosság, egész nyár folyamán tartott, s amikor már a sokat szenvedett emberekben a reménytelenség tetőpontra hágett, augusztus közepe felé „nyári túri vásár után” végre megérkezett a régvárt eső.

Az őszi vetések hihetetlen buján indultak fejlődésnek, úgy, hogy október végén a térdigérő búzavetéseket meg kellett kaszálni. Még ott is nőtt búza, ahol nem is vethettek. Buján tenyészett a különböző gyomféle. A nagység takarékoságra tanította a gazdákat. Neki is láttak a máskor semmibe sem nézett paréj- és kondor-kaszálók betakarításához, hogy ezt a silány takarmányt óvatosságból egy másik szűk esztendőre tartalékolhassák. Szálló igévé vált az a mondás, mellyel a 63. évet átélő öregek szokták volt a takarékosághoz nem szokott fiatalabb nemzedéket korholni: „Te sem értél még 63-at”!

Dr. Györffy Lajos

A Tiszamenti Vegyiművek új, kénalapú kénsavüzeme*

A vegyiparnak a második ötéves tervben előirányzott fejlesztése szükségessé tette a hazai kénsavgyártás nagyütemű növelését. Ennek bázisa Szolnokon a Tiszamenti Vegyiművekben az első ötéves terv alatt épült pirit- (kovand) alapú kénsavgyár. A meglévő üzem körülbelül 30%-os bővítése mellett, egy 120 ezer tonna évi kapacitású kénalapú kénsavgyárat építettek.

Államközi szerződés értelmében mind a berendezés terveit, mind a készülékek nagyrésztét a Szovjetunióban készítették. A terveket 1960 januárjában szállították. Azok hazai viszonyokra való átdolgozását a Vegyiműveket Tervező Vállalat 1960 júliusában kezdte meg és 1961 májusában befejezte. Az építkezést – a beruházás meggyorsítása érdekében – résztervek alapján már 1960 augusztusában elkezdték, s így 1961 augusztusában a kivitelező vállalatok hozzáfoghattak a szereléshez. Természetesen a komplett dokumentáció nélküli kezdés igen nehéz feladat elé állította a beruházót, a tervezőt és a kivitelezőt egyaránt. A belföldön gyártott készülékek szállítása 1961 májusában, az első szovjet berendezéseké pedig ugyanennek az évnek augusztusában kezdődött meg.

A munkálatok méreteire jellemző a beruházáson dolgozó kivitelezők nagy száma. Így: Szolnok Megyei Magasépítő Vállalat, Gyárkémény- és Kazánfalazó Vállalat, Út-Vasútépítő Vállalat, Wilhelm Pieck Vagon- és Gépgyár, Április 4 Gépgyár, Vegyiműveket Szerelő Vállalat, Láng Gépgyár, Klement Gottwald Villamossági Gyár, Ganz-Mávag, VERTESZ, Ganz-Darugyár, Csepeli Egyedi Gépgyár, Hódmezővásárhelyi Mérleggyár, Duclos Bányagépgyár stb.

Az építkezéseken és a szerelésen több mint ötszáz fő dolgozott. A felszerelt berendezések súlya meghaladja a kétmillió kilogrammot.

A beruházás ideje alatt szovjet szakemberek tartózkodtak Szolnokon, kik tanácsaikkal és tapasztalataik átadásával sok segítséget adtak. A Szovjetunióban a közelmúltban hasonló technológiájú üzem épült. A Tiszamenti Vegyiművek több szakembere utazott ki és hosszabb időn keresztül tanulmányozta ezt a gyárat. A szolnoki új kénsavgyár szerelési munkái már befejezéshez közeledtek, mikor a szovjet üzem tapasztalatain okulva, különböző módosításokat rendeltek el. Ezeknek gyors végrehajtása érdekében a szerelő vállalatoknak, de különösen a Vegyiműveket Szerelő Vállalatnak munkásai több műszakban megfeszített erővel dolgoztak. Különösen megnehezítette a munkakörülményeket az, hogy a módosítások végrehajtásának zöme a téli hónapok leghidegebb szakaszára esett.

A közös erőfeszítések eredményeként 1963. március 4-én megkezdődhetett az úgynevezett „A” oldal szárító tüzelése, valamint a berendezések együttes anyagnélküli kipróbálása. Ezen az oldalon a kénsavgyártás 1963. április 14-én indult meg. Pár heti

* Az új üzem 1963. évi tervét nov. 17-én teljesítette. Az 1963. nov. 30-án tartott ünnepélyes üzembehelyezési eljárás alkalmával a beruházási munkálatokon dolgozók közül többen kormánykitüntetésben részesültek. (Szerk.)

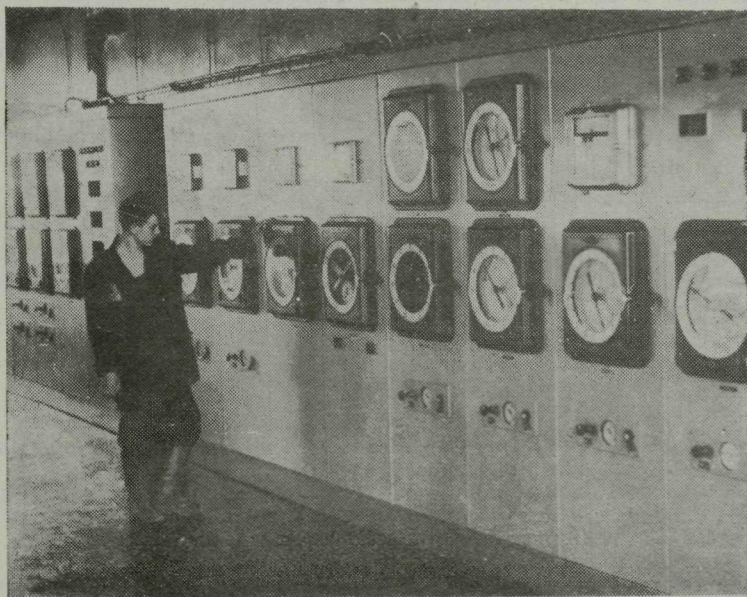
próbaüzemeltetés után a tapasztalt kisebb hibák kiküszöbölésére végrehajtottak még néhány módosítást mindkét oldalon. Ezután az „A” oldal üzemeltetésének folytatásával egyidejűleg megkezdődött a „B” oldal beindításának előkészítése is, s így 1963. június 5-én már az egész üzem termelt.

Az új kénsavüzem kénalapú, és az úgynevezett „rövidített” eljárással dolgozik. A kén nagyrésze a Szovjetunióból, valamint Franciaországból és Lengyelországból érkezik. A kénsavnak kénből való előállítás – szemben a kéntartalmú ércekből való gyártással – sok előnnyel rendelkezik. A kénsav előállítására leggyakrabban használt érc a pirít, illetve kovand. Ezt beérkezése és tárolása után darabolni és őrölni, valamint rostálni és szitálni kell. Ezek a műveletek sok munkát és energiát emésztenek fel, amellet poros és egészségtelen az üzemrész.

A megfelelően előkészített nyersanyagot kemencékben pörkölik, melyekben kén-tartalma kéndioxiddá ég el. A kemencéből távozó úgynevezett pörkgáz maximális kéndioxid tartalma 7–9⁰/₀. A kiégetett érc, pirítpörk – helyes üzemeltetés esetén – 2⁰/₀ ként tartalmaz. Külön berendezéseket igényel a kemencékből eltávozó pirítpörk elszállítás, lehűtése és tárolása is.

Az üzem munkakörülményei hasonlóképpen egészségtelenek, mint a daraboló üzemnél láttuk. A kemence működésében gyakran állnak elő üzemzavarok, melyek közül a legkellemetlenebb a terelőkarok törése. Ennek a kemencéből történő kiszereleése, valamint az új kar beszerelése a munkásokat igen nehéz feladat elé állítja, mert igen magas hőmérsékleten kell dolgozniuk.

A kéndioxid tartalmú gáz sok szennyeződést tartalmaz. Ezek közül kiemelkedik az arzéntrioxid és szeléndioxid – mindkettő katalizátorméreg –, és a pörkporban található vasoxid. Ezek eltávolítására nagyfeszültségű – 35 000–70 000 Volt – villamos tisztító berendezéseket és locsolótornyokat alkalmaznak. A vasoxid, mint katalizátor a tisztítóberendezésekben a kéndioxidnak mintegy 3–6⁰/₀-át kéntrioxiddá alakítja át. Ennek a kéntrioxid mennyiségnek csak egy része, menthető meg a locsolótornyokban, a többi a veszteséget növeli, s így a kihasználás hatásfokát rontja. A villamos tisztító

1. ábra: A 120 ezer tonnás kénsavüzem vezénylőtermének műszerasztala

berendezésekben kénsavas köd formájában kicsapódó kéntrioxid pedig korróziót okoz. A megtisztított gázkeveréket még most sem vezethetik a kontakt-kemencébe, mert nagymennyiségű vizet tartalmaz, mellyel a mosási folyamat alatt telítődött. A víz a kéntrioxiddal korróziót okoz, káros a katalizátorra, és az abszorpcióra is kedvezőtlen hatással van. A szárítást tornyokban 92–94⁰/₀-os kénsavval végzik.

A kénből történő kénsavgyártás azonos szakasza a 2. ábrán tanulmányozható.

A nyersanyag zárt, vagy nyitott vasúti kocsikban érkezik. Az előbbi esetben az (1) markolós félbakdaruval lehet a kenet a vágányok mellé kirakni. Onnan ugyancsak az (1) félbakdaru a raktározási területre, majd onnan a (2) lemez-bunkerbe hordja a nyersanyagot. Innen a (3) lengővályús adagolón, (4) szállítószalagon és (5) szalagmérlegesen keresztül a kén a (6) olvasztóbunkerbe kerül. Az olvadt anyag a (7) előüleptetőből a meleg levegővel fűtött (8) üleptetőbe folyik. A kénben lévő illó szénhidrogének eltávolításának megkönnyítésére a folyékony anyagot (9) keverővel mozgatják. Az üleptető több rekeszre osztott és az utolsóból (10) merülőszivattyú nyomja az olvadékot a (11) kénsűrítőbe. A szűrőből időnként eltávolított kén tartalmú iszapot (16) targonca szállítja a régi üzem pörkölő kemencéihez, és ott pirittel együtt elégetik.

A szűrt kén gravitációs úton folyik a (12) légfűtéses tárolótartályba. Ebből szivattyú nyomja a (13) kénégető kemence porlasztójába, ahol szárított és előmelegített levegővel kéndioxidá válik. Az égéshez szükséges levegőt (23) gázfúvó a szárítótornyos és cseppfogón keresztül szívja be, majd a (19) anhidrid hűtőn (kéntrioxid gázhűtő) és a (18) hőcserélőn keresztül a (13) kénkemencébe nyomja. A kemencéből kilépő gázelegy 10–14⁰/₀ kéndioxidot tartalmazhat. Lehűtése a (14) La-Mont rendszerű hőértékesítő kazánban történik. A kazánban fejlődött 40 atm. nyomású túlhevített gőzt az új erőműben felszerelt 4,5 megawattos gőzturbina villamosenergia termelésére használja.

A hőértékesítő kazánból távozó gázelegy hőmérsékletét 450 C°-ra, kéndioxid tartalmát pedig 7,5 térfogat ⁰/₀-ra állítják be, levegő bekeverésével. A gázelegy ezután a (17) kontaktkemence első katalizátor rétegén átáramolva, a (14) hőértékesítő kazán túlhevítőjén keresztül a második katalizátor rétegbe jut, ezt megelőzően még szükséges mennyiségű hideg levegővel keveredik. Innen a (18) hőcserélőben lehűlve, a harmadik tálcára kerül. A harmadik és negyedik, valamint a negyedik és ötödik katalizátorréteg között a gázelegy hőmérsékletét és összetételét hideg levegő bevezetésével szabályozzák. Az utolsó katalizátor tálcáról a gáz az anhidro-hűtőn keresztül áramlik az abszorpciós üzembe.

A berendezések felfűtésére a (21) felfűtőkemence, a (20) felfűtő-előmelegítő és a (22) füstgáz-ventillátor szolgál.

Az új üzem kontaktkemencéjének szerkezete új megoldású. A két utolsó katalizátorréteg felett a gázelegy hőmérsékletének és összetételének szabályozása a tálcák fölé bevezetett hideg levegővel történik. A gáznak egyes tálcákra, illetve a toronyba történő bevezetését, valamint kivezetését a készülék köpenyét körülvevő csigaház alakú dobokkal oldották meg.

A két eljárás összehasonlításakor azonnal szembetűnőek az utóbbi javára a következő előnyök.

2. ábra: A szolnoki TVM új kénalapú kénsavgyártásának technológiai folyamat ábrája a raktározástól az abszorpcióig

1. Konzolos félbakdaru.
2. Vaslemez bunker.
3. Lengővályús adagoló.
4. Szállító szalag.
5. Mérleg szalag.
6. Kénolvasztó bunker.
7. Kénüleptető.
8. Légfűtéses kénüleptető.
9. Kénkeverők.
10. Merülő szivattyú (kénre).
11. Kénsűrítő.
12. Kéntartály.
13. Kénégető kemence.
14. Hőhasznosító kazán.
15. Kéniszap tartály.
16. Motoros targonca.
17. Kontakt kemence.
18. Hőcserélő.
19. Anhidrid hűtő.
20. Felfűtő előmelegítő.
21. Felfűtő kemence.
22. Füstgáz ventillátor.
23. Gázfúvó.
24. Fűtőolajtartály.
25. Olajszivattyú.
26. Fűtőolaj tároló.

A törő és osztályozó berendezések, valamint a gáztisztító berendezések elmaradása jelentősen csökkenti a beruházott vagyont. Természetesen az üzemeltetési költségek is kisebbek. A kénalapú üzem energiafogyasztása sokkal kevesebb. A gyártás folyamatából a legegészségtelegebb üzemrészek maradnak ki.

A nyilvánvaló előnyökön kívül a próbaüzemeltetés eddigi tapasztalatai, valamint a mért és számított fajlagos mutatók is igen kedvezőek.

A régi üzemből az egy főre eső évenkénti kénsavtermelés 800 tonna, a kénalapú új üzemből pedig 2600 tonna. Ezt nemcsak a munkaiigényes üzemrészek elmaradása, hanem az új üzem nagyfokú műszerezettség és automatizáltsága is eredményezte. Az egy tonna kénsav előállításához szükséges elemi kén mennyisége a pirit alapanyaggal dolgozó üzemekben négyszáz kilogramm, míg az új üzemekben 350 kilogramm.

Hasonlóképpen kedvezően alakul az egy tonna kénsavra eső energia- és vízfelhasználás is. Míg a régi üzemből 70–80 KW óra villamosenergia és 46–48 m³ víz szükséges, addig a kénalapú kénsavüzemből 38–39 KW óra és 34–36 m³ víz is elegendő.

A most üzembe helyezett kénsavgyár egy tonna kénsavra 1916,6 forint beruházott vagyont esik, szemben a piritalapú üzem 2375 forintjával. A próbaüzemeltetés tapasztalatai bebizonyították, hogy az egy tonna kénsavgyártásra eső energiatermelés többszöröse lehet a kéntartalmú ércekből történő előállításnál nyerhető energiának. Az új erőmű nem egészen másfél hónap alatt 1 691 306 kilowattórát termelt, ami az egész Tiszamenti Vegyiművek energiaszükségletének körülbelül 66%-át fedezte.

Előnye az ismertetett eljárásnak még az is, hogy a felfűtő rendszert csak kontaktmasszacserénél kell igénybevenni, ugyanis egyéb okokból történő leállások után a gyártás a kénkemencék olajégőinek begyújtásával is elindítható.

A közölt eredményekből látható, és a viszonylag kevés üzemeltetési tapasztalat alapján is megállapítható, hogy az eljárás korszerűbb és gazdaságosabb azoknál, melyeket Magyarországon eddig alkalmaztak, és az új gyár az előírt népgazdasági feladatot teljesíti.

Bohuczky János

E SZÁMUNK MUNKATÁRSAI:

Barna Gábor építésmérnök, a Szolnok Megyei Tanács VB Községfejlesztési Csoportjának munkatársa (Szolnok); Bohuczky János gépésmérnök, a Tiszamenti Vegyiművek munkatársa (Szolnok); Dr. Györfly Lajos múzeumigazgató (Túrkeve); Hernádi Tibor újságíró (Szolnok); Imre Lajos gimnáziumi tanár (Túrkeve); Dr. Marian Miklós muzeológus, a Móra Ferenc Múzeum munkatársa (Szeged); Dr. Rázsó Imre egyetemi tanár (Budapest); Sági Pál tanár, a Szakszervezetek Megyei Tanácsának munkatársa (Szolnok); Dr. Tettey Emil ügyvéd (Mezőtúr).

A Közép-Alföld pusztuló gólyaállománya

A fehér gólya életét a madártan régóta ismeri, egy-egy vidék, vagy az egész ország gólyaállományának vizsgálatával azonban csak az utolsó évtizedekben foglalkozott.

A gólya az emberi települések közvetlen szomszédságában él, így könnyen megfigyelhető, természetes, hogy a madárnépeség-vizsgálatok egyik fő alanyává lett. Sajnos ez a mezőgazdasági kártevők elleni biológiai védekezésben fontos szerepet betöltő madár egész Európában nagymértetű állománycsökkenést mutatott. Érthető tehát, hogy nemcsak tudományos- és természetvédelmi, hanem mezőgazdasági szempontból is igen fontos a gólyaállomány teljes ismerete, továbbá az állományváltozás *okainak* felderítése.

Hazánkban 1958-ban – a nemzetközi gólyaszámlálás alkalmával – részletes állományfelvételt végeztünk. Az adatokat az elmúlt évek alatt feldolgoztuk, majd, hogy az állományváltozásról nem becslésen, hanem számadatokon alapuló képet nyerjünk, 1963-ban, azonos módszerrel megismételtük a gólyaszámlálást. E két részletes felvétel alapján ismertetem alábbiakban egyik legfontosabb gólyásterületünk, a Közép-Alföld (Szolnok, Pest és Heves megyék) fészkelési viszonyait.

Mindkét alkalommal az eddig használt kétféle módszert – a „hivatalból” való összeírást és az önkéntes megfigyelők ténykedését – egyesítettük:

A Madártani Intézet, dr. Keve András kezdeményezésére, felkérte a Posta Vezérigazgatóságot, hogy támogassa munkánkat. A Posta készséggel sietett segítségünkre, és a kézbesítők minden lakott helyen összeírták a gólyákat. A lakatlan területek gólyáit (1963-ban) az erdőigazgatóságok rendelkezésére, az erdészek jegyezték fel. Egy-egy kiválasztott terület gólyáinak összeszámlálására viszont a Madártani Intézet régi megfigyelő gárdája vállalkozott. Mindenki nyomtatott kérdőív kitöltésével tette meg jelentését. A postások és erdészek csak a fészkek számát, helyét (gyakran a fiókák számát is) közölték, a madarászok sok részletre kiterjedő adatot szolgáltatottak.

Ilyen módszerrel sikerült a valóságot eléggé megközelítő gólyakatasztert felállítani.

A Közép-Alföldről 1958-ban 228, 1963-ban 173 kitöltött kérdőív érkezett vissza.

A fészkek

A fészkek száma 1958

M e g y e	Községek száma	Lakott fészkek	Elhagyott fészkek
Szolnok	95	551	92
Pest	91	312	25
Heves	63	210	31

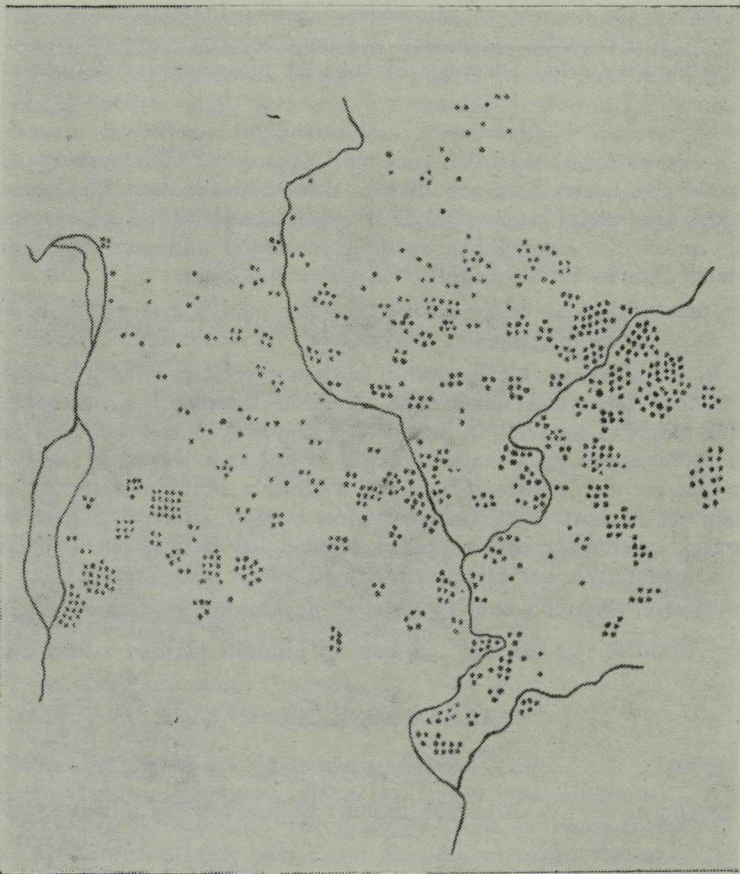

A fészkek megoszlása a tartó aljzat szerint

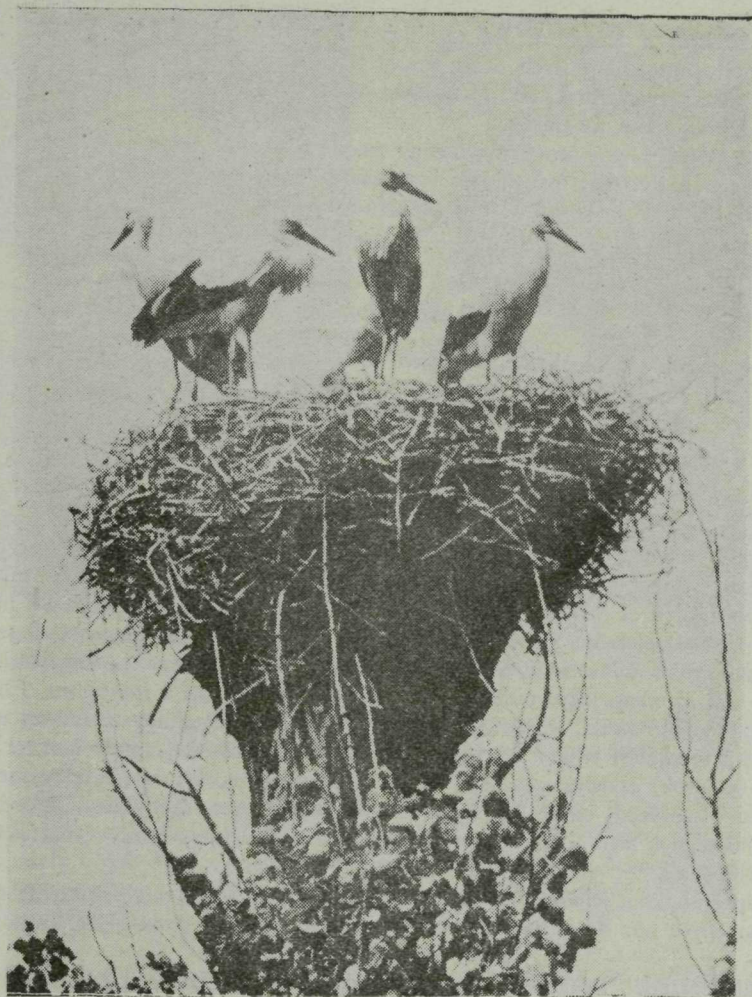
Aljzat	Fán	Épületen	Gyár- kéményen	Tornyos	Szalma- tetőn, boglyán	Egyéb helyen	Mesterséges aljzaton
%	23,7	60,8	0,3	0,3	4,7	11,2	0,2

A fészkek elhelyezését vizsgálva, megállapítható, hogy a gólya, mint eredetileg erdei madár, fészkepítésénél mindig előnyben részesíti a fát (élőt és kiszáradtat egyaránt), ha az emberi település közelében van. Másodsorban a házak szalmatetejét, vagy a több éven át meghagyott szalmaboglyákat kedveli. Ezek azonban az építkezés és a gazdálkodás korszerűsítésével rohamosan eltűnnek. Fészkepítésre nem marad más, mint a cseréptetős épületek. Ezekre azonban nem tud építkezni, azért a kéményre rakja fészkrét.

A fészkek legtöbbje ma kéményen található. Legalkalmasabbak a régi oldalnyílású kémények. Ezek lebontása, végnyílásúakkal való kicserélése akadályozza a fészkepítést. Legújabbban a kéménynyílás körül alkalmazott vaskorlát (villám elleni védelem) lehetetlenné teszi a gólya megtelepedését. Gólyaállományunk csökkenésének egyik fő oka az alkalmas fészkealapok megfogyatkozása!

1. ábra: A gólya fészkelése a Közép-Alföldön (Minden pont egy gólyapárt jelez)

2. ábra: Gólyacsalád a fészken

A fészkelő helyhez való ragaszkodást számos példa közül csak az alábbiakkal kívánom bizonyítani:

A gólyapár egy ház kéményére kezdte rakni fészket. A ház gazdája meg akarta akadályozni munkájukat: a fészkek-kezdeményt leszórta és a kémény nyílását felfordított, rossz üsttel fedte be, hogy megakadályozza az újbóli fészkrakást. A gólyák az üstöt ledobták, s a fészket mégis felépítették.

Ősszel, a gólyák elvonulása után a fészket a gazda házának utcai részéről udvari oldalára rakta át. A tavasszal visszaérkező gólyapár visszahordta fészket eredeti helyére.

A fészkek korát számos esetben sikerült megállapítani. Köztudomású, hogy az egyszer felépült fészket több egymás után következő gólyanemzedék lakja. A jelentésekből kitűnik, hogy legnagyobb számban az 5–20 éves fészkek vannak. Meglepő az egy emberöltőnél idősebb – 1900–1905-ből való – fészkek viszonylag nagy száma. Száz évnél

idősebb fészkekről a Közép-Alföld területén nincs tudomásunk, de az ország egyéb vidékein nyilvántartunk 3 ilyen öreg fészket. (Hortobágy és Borsod megye.)

A fészkek pusztulását kisebb mértékben okozza a zord időjárás (szélvihar, villámcsapás), nagy számban az ember.

Építkezés miatt gyakran kénytelen az ember a fészket lerombolni; bár megnyugtató, hogy sokan ilyenkor más helyre helyezik át (Abádszalók, Ivád). Szomorú, hogy sok helyről kaptunk jelentést a fészkek szándékos elpusztításáról, amit a gólya kártevésével igyekeznek indokolni. Sok fészek semmisül meg az aljzatát képező fa kivágása miatt.

A gólyaállomány

A gólyapárok számáról, megoszlásáról az alábbi táblázat tájékoztat bennünket.

A költőpárok száma. 1958.

Megye	Költőpár fiókával	Költőpár fióka nélkül	Költőpárok összesen	Sűrűség km ² -ként
Szolnok	551	—	551	9,8
Pest	307	5	312	4,8
Heves	203	7	210	5,7

Legtöbb gólya él Szolnok megye egyes Tisza-menti területein és Heves megyének a hegyek lábánál elterülő részén (vízben gazdagabb vidék), legkevesebb Pest megyében. A legnagyobb gólyatelepülések Tiszaigaz 23 és Tiszaszentimre 14 fészekkel.

Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a gólya nem kedveli a folyóvizet. Elsősorban pocsolyákat, vizes réteket, a legelők tocsogóit járja. Így megtalálja az emberi településhez (tehát a fészkelési lehetőséghez) közeli nedves tápterületet, amely mellett a száraz területek (szántók) ezernyi szöcskéje, saskája, egere és pocokja is rendelkezésre áll. Jó példa erre Tiszafüred, egyik legnagyobb gólyanépességgel rendelkező községünk: a gólyák a községnek nem a Tisza-menti területén, hanem a folyótól távolabb fekvő mezőkön táplálkoznak.

Új tápterületként jelentkeznek a vízzel borított rizsföldek, amelyek száma az utóbbi évtizedben egyre nő. Ki is használják ezt a lehetőséget a gólyák (Kisújszállás, Tisza-órs).

Az új nemzedék számának alakulását a következő táblázat szemléltethetjük:

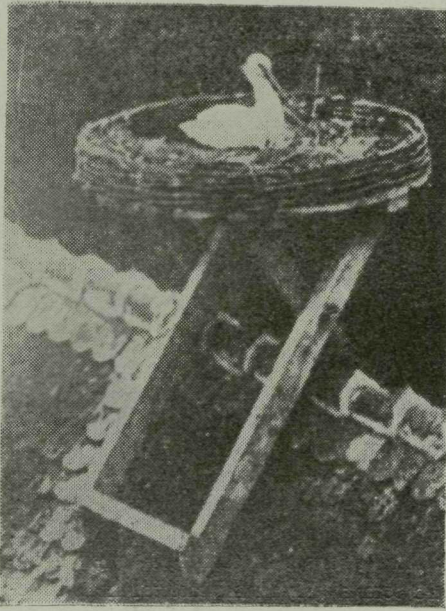
A fiókák száma. 1958.

Megye	Hány fészkekből van adat?	A kikelt fiókák száma	A kirepült fiókák száma	Hány fióka esik egy költőpárra?	A fiatalok feltételezhető összes száma
Pest	35	80	45	1,2	368
Heves	31	68	68	2,5	446
Szolnok	501	1554	1554	3,1	1708

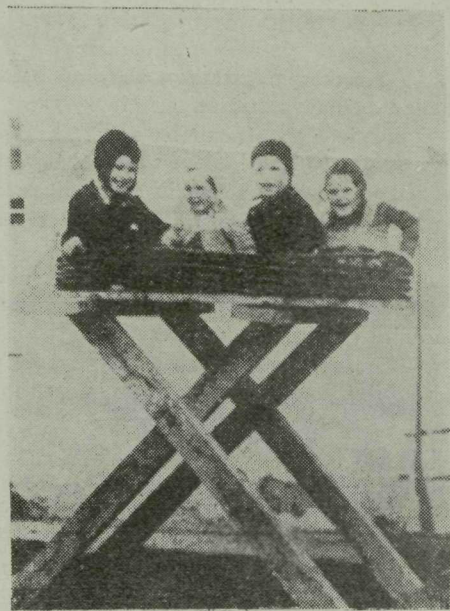
Ha megkíséreljük kiszámítani a Közép-Alföldön élő összes gólyák számát (az 1958. évi adatokat véve alapul), mintegy négy és félezer gólyát kapunk eredményül.

Az állomány alakulását az időjárás is kedvezőtlenül befolyásolta. 1958-ban a hosszán tartó, hideg júniusi esők, és a jégverés pusztították a fiókákat (Ócsa, Gyón, Makád, Adács, Mezőtárkány). 1963-ban a fióknevelés idején fellépett szárazság következtében beállott élelemhiány ölt meg számos kiscigolyát. (Az elgyengült, beteg, elférgesedett fiókát a szülők gyakran kidobják a fészkekből.)

A Közép-Alföldről nem kaptunk értesítést, hogy a kártevő rovarok elleni vegyi-

3. ábra: A fészektartó állvány és mesterséges fészek alkalmazása

4. ábra: A fészektartó állványnak jó erősnek kell lennie

védekezés pusztított volna gólyaínk között, az ország néhány vidékéről azonban jelentettek mérgezés következtében elhullott gólyákat, amelyek szervezetébe a táplálék útján jutott a mérég.

Magasfeszültségű villanyvezeték is elpusztítja a nekirepülő gólyát (Tura).

Az állomány alakulásáról csak akkor tudunk véleményt alkotni, ha az 1963. évi számlálás eredményét összehasonlítjuk az 1958. évi felvétellel. Természetesen itt csak azok a községek jöhetnek számításba, amelyek gólyaállományáról mindkét számlálás idején kaptunk jelentést.

A Közép-Alföld gólyaállományának változása az elmúlt fél évtized alatt

M e g y e	A költőpárok száma	
	1958-ban	1963-ban
Szolnok	348	320
Pest	169	80
Heves	182	196
Összesen:	699	569

Sajnálattal kell megállapítanunk, hogy a Közép-Alföld területén az állomány veszedelmesen csökken. Öt év alatt 14,7% a veszteség. A három megye közül csak Hevesben emelkedett valami keveset az állomány, Szolnok megyében lassú csökkenést mutat, Pest megyében pedig felére fogyatkozott a gólyák száma!

Az állomány értékeléséről mondottakat a következőkben összegezhetjük:

A Közép-Alföld gólyanépsége jelentős csökkenést mutat. Az ezt előidéző főbb okok: a vadvizek lecsapolása, a korszerű építkezésre való áttérés és az ember szándékos fészek- és madárpusztítása.

Hazai madárvilágunk e hasznos és a mezőgazdasági kártevők elleni védekezésben fontos, fajának védelmére mielőbbi intézkedések megtétele szükséges.

A védelem biztosítása

Az ember magatartása nagyban befolyásolja a vele egy településben élő madarunk állományváltozását.

Sok jelentés számol be a gólyák gondozásáról, segítségéről:

Sérült, beteg példányt több helyen gondoztak tanulók az iskolákban, sőt lakásban is. Sérült, magános gólyának mesterséges fészket készítettek, és a madár évek óta lakik benne (Tápióság, Kisújszállás). Fészkelő alapul több helyen szereltek fel fára, oszlopra kocsikereket (Terpes).

Aggodalommal és megütközéssel kell megállapítanunk, hogy sok helyen írtják a gólyát, mert kártékonynak tartják. A leggyakoribb vádak ellene: pusztítja az apró baromfit, a hasznos halat és vadat.

Igaz, hogy néhol egyes gólyák kárt tesznek, ha fiókanevelés idején kiszáradnak a vadvizek, és így nem találnak elegendő táplálékot az etetéshez. Előfordul ilyenkor, hogy elkapnak egy-egy baromfit. Az is igaz azonban, hogy a gólyák táplálkozása – éppen nagy alkalmazkodási képességük következtében – jelentős változáson megy át. A fogyatkozó vizes helyek helyett a szárazabb területek apró rágszálóival, rovaraival, eteti fiait és táplálkozik maga is, ezzel pedig igen nagy hasznot hajt. (Boncoltak már fel olyan gólyát, amelynek tápcsatornájában közel ezer szöcskét találtak.) A gólyák haszna sokszorosan felülmúlja az egyes egyedek által okozott kárt. Utóbbi ellen a baromfiak biztonságba helyezésével és semmi esetre sem a gólyák kiirtásával kell védekezniük.

Véget kell vetni a gólyapusztításnak. Ha nem akarunk Dánia, Hollandia, vagy Svájc sorsára jutni, amely országok az utolsó két évtized alatt gólyaállományuk 78, 78, ill. 100⁰/₀-át veszítették el, sürgősen a jelenleginél hathatósabb védelemre és a lakosság nevelésére van szükség. A vadászok magatartása sajnálatos módon nagyrészt okozza e madár pusztulását. Felvilágosításuk sürgős teendő. Mindenkinék tudnia kell, hogy a gólya védett madár. Elpusztítása, fészkének, tojásainak megsemmisítése büntetéssel jár.

A községi tanácsok meggyőzése is nagyon fontos. Elsősorban nekik kell a madárvédelmi rendelet betartását szorgalmazni és biztosítani a védelmet. A fészkepítésre alkalmas helyek szaporítása céljából elláthatnák a középületek (tanácsház, iskola, kultúrház, stb.) és állami gazdaságok, termelőszövetkezetek egy-egy épületének tetejét fészektartó állvánnyal. Ez a megoldás, melyet külföldön számos országban alkalmaznak, nemcsak fészkelési lehetőséget biztosítana, de a tetőt is megvédené az igénybevételtől.

* * *

Végezetül fogadják köszönetünket a postások és erdészek, valamint a felkért megfigyelők – közöttük is elsősorban Darázs János (Ócsa), Dénes András (Tiszafüred) és Szász Iván (Jászberény) –, akik a Közép-Alföld gólyaállomány felvételének nagy munkájában fáradtak.

Dr. Marián Miklós

IRODALOM

Bancsó L.—Kéve, A.: Magyarország 1950. és 1951. évi gólyakatasztere. (Aquila, 63—64, 1957. pp. 227—232.)

Marián M.: Der Weissstorch in Ungarn in der Jahren 1956—1958. (Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1960—62. p. 231—269.)

Schüz, E.—Sziij, J.: Report on the International Census of the White Stork 1958. (Bull. Internat. Council Bird Preservation, 1962. p. 86—93.)

Megjegyzések Ferenczy Károly „Életforma — lakáskérdés” című cikkéhez

Ferenczy Károly „Életforma — lakáskérdés” című írása számomra igen izgalmas olvasmányt jelentett.

Nem ismerhetem szélesebb rétegek reagálását a felvetett kérdésekre, csak azt a néhány észrevételt, melyet jelen folyóirat mostani és legutóbbi száma közölt, mégis úgy vélem, „hívők” és „ellenállók” egyaránt szép számmal akadnak majd. Éppen ezért — vállalva a megítéltetést — magamat legtöbb kérdésben hívőnek vallva, szeretném egyik-másik kérdést tovább bogozgatni.

Mint ismeretes, az építészet — lévén szellemi-technikai produktum — alkalmas arra, hogy a társadalom anyagi-szellemi mozgását követve, saját korát a legszélesebben tükrözze. Ezen kívül előállításának minden más művészi termékkel szemben összehasonlíthatatlanul magasabb költségek és lassú megtérülése általában kizárja, hogy egyéni hóbortok terrénumává váljék. — Ferenczy cikkének alapvető erénye, hogy a szocialista-kommunista társadalom lakásproblémájának megoldását veti fel. Olyan kérdést, melynek a legszélesebb összefüggésekben való tárgyalására ezideig még alig vállalkoztak.

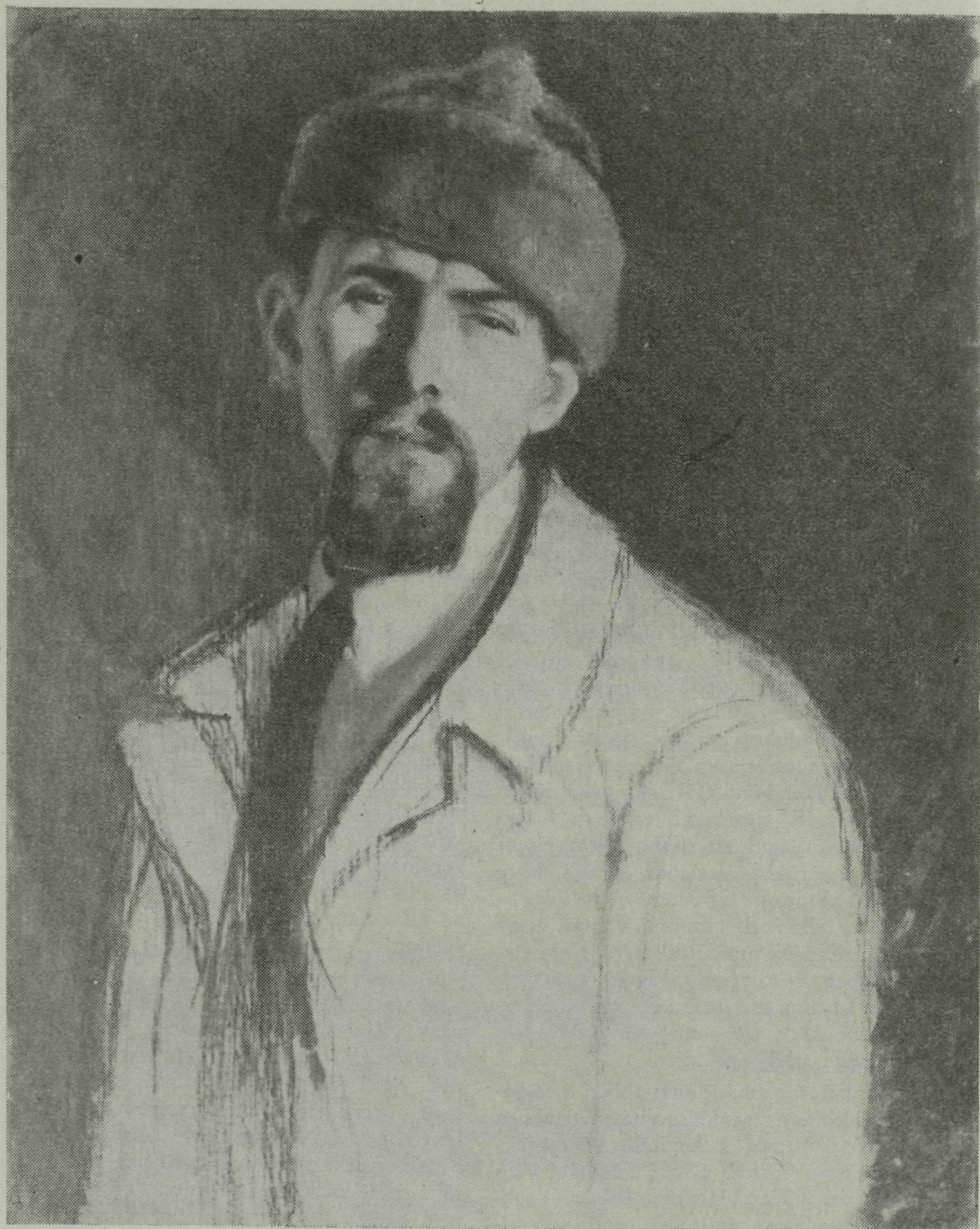
A lakásprobléma, pontosabban a tömeges lakáshiány megoldása világméretekben jelentkező és még a kapitalista országokban is egyre inkább állami feladattá váló probléma. A megoldást több helyen és sokféleképpen megkísérelték már. Ezek a kísérletek azonban egyrészt nem a szocialista-kommunista társadalom talaján álltak, másrészt Ferenczyvel ellentétben a hagyományos lakásfogalomnak és építőtechnikának csak reformját és nem új tartalmú

megfogalmazását jelentették. Ferenczy elképzelései csak és kizárólag a mi társadalmunk termékeként valósulhatnak meg. Elképzeléseinek ugyanis egyes vonásai nem új keletűek, egészében véve, mégis szinte forradalmi, amit kigondol.

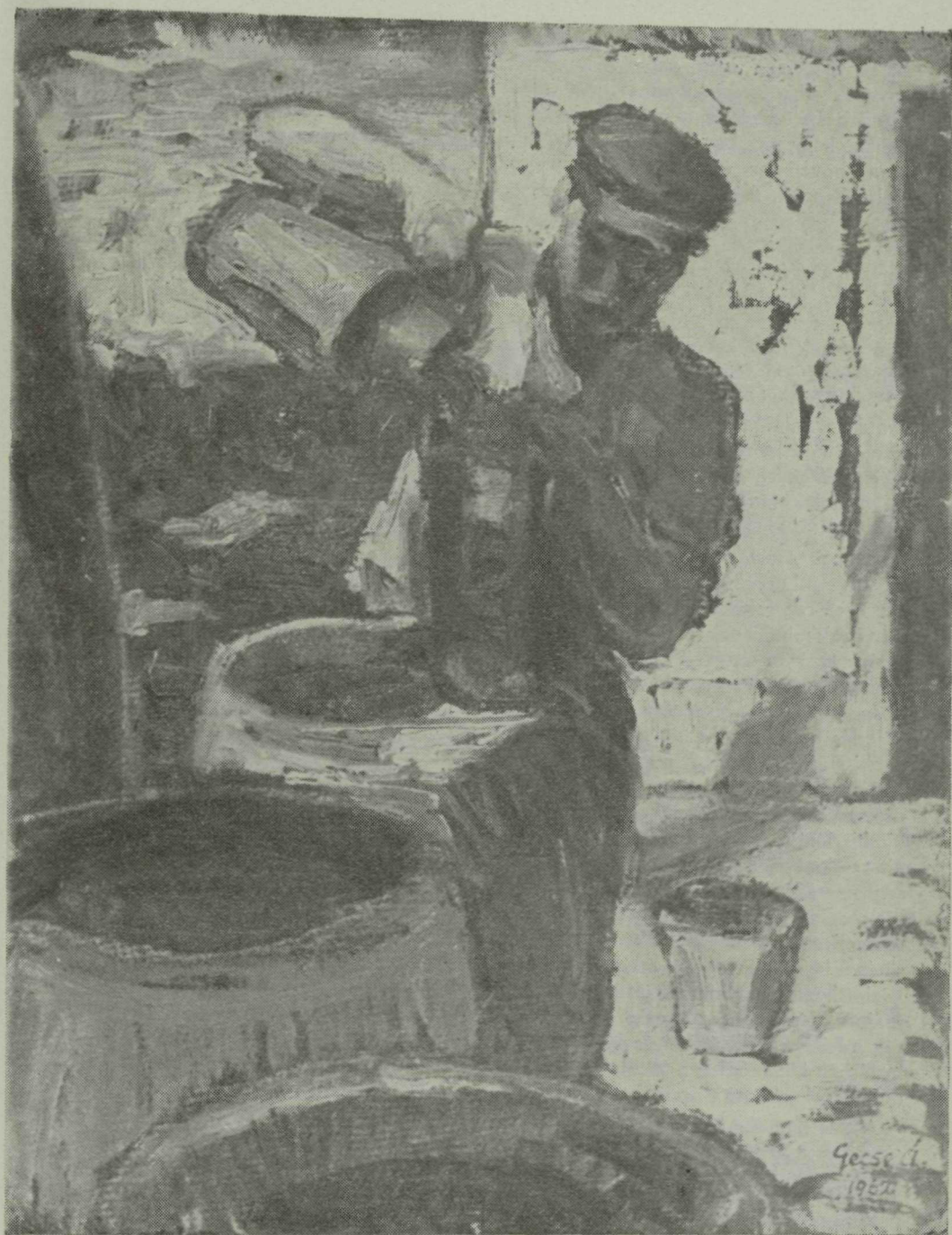
Úgy gondolom, az újat kívánókról azt feltételezni, hogy elvetnek mindent, amit korábbi társadalmak produkáltak, kissé merész állítás. Ugyanakkor a csak egyenletes, az előzőkkel mindenben kontinuitásban lévő fejlődést kívánni badarság. A társadalom anyagi-műszaki fejlettsége egyre inkább sürgetően követeli minőségi, ugrás-szerű változás végrehajtását a lakástermelésben is. Szinte nevetségesen hat, hogy tüzeléstechnikánk jelen állapotában pl. Budapest levegőszennyezettsége szinte katasztrófális méreteket ölt, és mindezt nem kisebb árat fizetünk, mint azt, hogy a vegyipari felhasználás területén hasonlíthatatlanul magasabb értéket képviselő barna szeneinket rossz hatásfokú kályhákban égetjük el.

Ismertek olyan vegyületek, melyek a napfény intenzitásától függően sötétebb, vagy világosabb színt vesznek fel, tehát automatikus fényrekeszt képesek kialakítani, ezzel szemben még mindig a hagyományos elv szerint valamilyen redőny-rollo fényrekesztést alkalmaznak. Közismertek a szilikon víztaszító tulajdonságai, de építőipari felhasználására szinte egyáltalán nem került sor, mert egyelőre annak előállítására csak kutatóintézeti méretekben és hihetetlenül magas áron történik.

Ismert az alumínium teherbíró (tehát szerkezeti) és kopásálló (tehát burkoló) képessége, felhasználása azonban a lakás-

Gecse Árpád: Önarckép (a gyűjteményes kiállítás anyagából)

Gecse Árpád: Szőlőmunkás (a gyűjteményes kiállítás anyagából)

építésben alig vagy egyáltalán nem jelentkezik. Ismertek igen hatásos szigetelőanyagok stb., és mindezek mellett építőiparunk fejlődésének csúcát hiszi. elérni abban, hogy az „egy tégláról” „egy szobára” növeli az építőelemek nagyságát. Valójában ez a fajta fejlődés nem vezet sehová. Lehet ez a megoldás viszonylag olcsó, gyorsabb, de teljességgel alkalmatlan a lakáskérdés kommunizmusbeli megoldására: mindenkinek szükségletei szerint. Az építészeknek (és a lakáspolitikai irányítóknak nem kevésbé) komolyan meg kell fontolni a fejlődések másik irányát: közlekedési eszközökhöz és gépekhez, minden korszerű ipari produktumhoz hasonlóan, a modern tudományos technika legfejlettebb anyagait és módszereit felhasználva kialakítható lakás lehetőségét.

A másik kérdés, amit vizsgálat tárgyává kell tenni, a cikk által javasolt KOM-KOLL rendszere. Gondolom, sokan ellenzik Ferenczy feltevéseit, pedig ma is részesei sok mindennek, ami már ennek megvalósulása. Az emberi társadalom fejlődésére a társadalmi munka megosztás szakadatlan és egyre szélesebb körre gyűrűző fejlődés a jellemző. Úgy gondolom mindenki előtt ismert, hogy a szocializmus felépítésének fontos része a jól koordinált nemzetközi méretű munkamegosztás. De kisebb léptékben is, tíz-húsz év távlatára visszatekintve, igen sok, korábban tipikusan egyedi-háztartási feladatot találunk, melyet a társadalom átvett és nagyüzemesített. Csak példaként: kenyérsütés, befőzés, üzemi étkeztetés, napköztiotthonok, patyolat, TEMPÓ KSZ, stb. (Sajnos ennek ellenére még mindig igen sok a házi tennivaló. Még a korszerű háztartásban is temérdek a felesleges, a társadalomra hárítható feladat.)

Azt is mondhatja bárki – mert igaz –, hogy ezek az intézmények mai formájukban alig-alig, vagy egyáltalán nem képesek pótolni a régi hagyományos megoldásokat. Mindez azonban nem bizonyítja, hogy ezek „műmegoldások”, és csak szükségszerű rosszak. Véleményem szerint nem a társadalmiasítás, a nagyüzemesítés ténye, hanem a benne résztvevő emberek hanyagsága,

nemtörődömsége, hozzá nem értése eredményezi ezek nem kielégítő voltát.

A nőt látszólag felszabadítottuk, dolgozónővé tettük, és valójában ezzel csak tovább nyomorítottuk, mert nem gondoskodunk kellően eddigi munkájának – nem is kevés munkájának – felszámolásáról, csökkentéséről. Ha kissé komolyabban kívánunk gondoskodni a valóságos női emancipációjáról, akkor biztosítanunk kell a nő számára is, hogy napi munkaidején túl ne várjon rá a második műszak ezernyi problémája. Tudom, van egy másik sokat emlegetett megoldás is: a családon belüli munkamegosztás. Úgy gondolom azonban, hogy a mosogató férj (de a feleség is) a kommunista társadalomba nagyfokú naitivitással és nehezen illeszthető be, annál inkább az étkeztetés társadalmiasítása, nagyüzemesítése.

Egyesek a filozófia síkjáról kívánják Ferenczy állításainak tarthatatlanságát, tudománytalanságát bizonyítani. Ezek az ellenvetések a városról, a családról és a generáció közötti ellentétről alkotott elképzeléseit tagadják. Nem vitatom, hogy Ferenczy állításai e tekintetben néhol felesleges és a téma által meg nem kívánt megállapításokat tartalmaznak. Azonban az ellenvélemények jórésze az eleve ellenállás szemszögéből kiindulva jutnak el, mert csak így juthatnak el arra a megállapításra, miszerint minden egyéb állítása, de legalább is azok jórésze tarthatatlan.

Amit Ferenczy a város megszűnéséről elmond, valóban vitatható. Hiszen a város egyenlő KOM-KOLL (vagy KOM-KOLL-ok) funkcionálisan nem jelenti a város megszűnését, de már a legújabb telepítések is felborítják a városról alkotott formai elképzeléseket. Ha pedig a forma nagyfokú, döntő megváltozásával számolhatunk, nem valószínűsíthető, hogy a város tartalmilag azonos maradjon. Már csak azért sem képzelhető mindez el, mert az emberiség történetében elsősorban épül fejlett, hatalmas mennyiségű anyagi javakkal rendelkező, a magántulajdontól mentes társadalom. Az új társadalom miután alapjaiban különbözik minden régitől, nem elégedhet meg bizonyos formai, esetleg tar-

talmi reparációkkal, hanem szükségszerűen minőségileg új várostartalmat kényszerül kialakítani. Természetesen ettől a város még város marad abban a vonatkozásban, hogy az együttlévő emberek igényeinek magasfokú kielégítésére képes. (Sőt mi több, városabb lesz a városnál.)

Úgy gondolom világos tehát, hogy kérdésfelvetések megvizsgálása és tisztázása elől nem térhetünk ki, sőt a lakáskérdésen túlmenően ki kellene azt terjeszteni a vele szorosan összefüggő városépítés kérdéseire is.

Miért most? Hiszen a szocialista termelés gazdasági alapjai pl. a Szovjetunióban már régóta adottak, és nálunk is jónéhány éve folyik már tervgazdálkodás. Mindez igaz, mégis azt kell mondani, hogy két okból is most érett meg az idő a kérdés felvetésére. Először azért, mert sem anyagi lehetőségünk, sem korábbi dogmatikus társadalmi szemléletünk nem tették lehetővé, hogy a lakásprobléma megoldását alapvetőnek tekintsük, valamint a fentiekből következően a cél és eszköz összemosódása, felcserélése, a túlzásba vitt puritanizmus is ebben az irányban hatott. Másodszor, mint azt az MSZMP VIII. kongresszusa megállapította, leraktuk a szocializmus alapjait, közvetlen feladatunkká lett a szocializmus teljes felépítése. A megvalósult szocializmusban pedig paradoxul hangzana: szocializmus és szükségglakás, szocializmus és társbérlet stb. Így minden építész, akinek szívügye a szocializmus, lázasan kell, hogy keresse a lakáskérdés gazdaságos, ésszerű és előremutató megoldásának lehetőségét. Röviden összegezve társadalmi szükségességből fakad a téma felvetése.

Kérdés ezután az, hogy megoldható-e ez a még sok ismeretlent tartalmazó egyetlen a kommunizmusra nézve. Úgy gondolom, a részletek tekintetében még nem. Bármennyire belátható történelmi távlat is a kommunizmus megvalósulása, gyakorlati rendszerét, a javak elosztási módzatait, a társadalom szolgáltatásainak várható mértékét és rendjét stb. ma még a tervezési program mélységéig megadni nem lehet. A fejlődés irányát, tendenciáját, a terme-

lés és elosztás alapvető sajátosságait, valamint a kommunista társadalom emberének legfőbb személyiség jegyeit már régen ismerjük. Van tehát alapunk az elvi kérdések tisztázásához, az átmeneti és fejlesztendő lakástípus megalkotásához.

A másik alapvető ellenvetés talán így hangzik: Ferenczy elképzelései nagyon emlékeztetnek a falankszterre, a „Szép új világ”-ra. Emlékeztetnek elképzelései a társadalmunk ellen oly sokszor emlegetett és sokak által szajkózott vádra, a csajkarendszerre.

Ezekre a gondolatokra már válaszoltam így: a patyolatot, a bölcsődét, az üzemi konyhát, de még a boy-szolgálatot is nehezen szoktuk meg, és ma már mindezek életünk természetes velejárói. Elintézhetem ezt a kérdést úgy is, hogy ami új és szokatlan, nem biztos, hogy egyben rossz, hogy megszoktuk a fogalmak egy meghatározott rendszerét és nehezünkre esik azokat új tartalmukban vizionálni, stb.

Úgy gondolom azonban, hogy éppen a cikk legfontosabb, legjelentősebb megállapítását becsülnénk le az ilyen válaszokkal. A szerző ugyanis kísérletet tesz a megválasztotta területen – a lakáskérdés megoldásában – a felépülő kommunizmus egy fontos társadalmi kérdésének anyagi megfogalmazására: az egyéniség és kollektívitás viszonyának rendezésére. (És véleményem szerint nem kis sikerrel!) Hogy valóban a KOM-KOLL lesz-e a kialakuló lakásforma, vagy mennyiben más, ezt ma még eldönteni igen nehéz lenne. Egy azonban biztos: a majdani lakás a megváltozott gazdasági-társadalmi viszonyok mellett híven tükrözni fogja, kell, hogy tükrözze a kommunista-individualista ember sajátosan kétsíkú igényeit is. Úgy gondolom nem nehéz belátni – bármily paradoxul hangzik is –, hogy a kollektív társadalom csak igen határozott individuumokból épülhet fel. Csak határozott egyéniségek, önállóan gondolkodó és cselekvő egyedek képesek felépíteni a kommunista társadalmat. Nem a székláb faragásra ítélt michelangelók ezek, nem kolompszóra bégető nyáj, és nem is a „huxley”-i emberek. Az a társadalom, amely a törvények ismeretén,

a következmények előrelátásán alakuló szabadságot teremti, mentes kell legyen minden dogmatizmustól, társadalmi és családi méretekben egyaránt.

Az a tény, hogy a házasságok legnagyobb része nem bomlik fel, a házastársak „abszolút harmóniáját”, az egymást soha nem bántó, galambként turbékoló ideális keresztény családot idézi emlékezetünkbe, és jótékonyan takarja el, hogy ez a harmónia a házasságok igen nagy százalékában nem létezik és nem is létezett soha. Eltakarja, hogy a legjobb házasságban is, éppen a szűkös lakásviszonyok kapcsán (amelyek minden társadalomra tömegesen voltak jellemzőek), megoldhatatlan surlódási felületek keletkeznek, melyek, ha van is akarat a viharok eloszlatására, igen nagy pszichikai terheléseket okoznak. Az összefüggés, az alkalmi elkülönülés lehetetlensége, az alkalmazkodás feszültségének permanenciája az individuum kibontakozásának egyik gátja.

Nem feladatom – mint építésznek –, hogy a család megmaradásának, vagy felbomlásának lehetőségét és szükségességét vizsgáljam, mindaz azonban, amit Ferenczy kifejt, nem is teszi szükségessé a kérdés illetően felvetését, mégha ő maga ezt meg is teszi. A KOM-KOLL vázolt rendszere egyáltalán nem teszi szükségessé a család felbomlását, nem tagadja a család létét.

A Ferenczy által javasolt gyermeknevelési rendszer kérdésében újra csak az új, egyelőre szokatlan problémájánál tartunk. Sok érzelmi tényezőt csak egy meghatározott, hagyományos formában hiszünk érvényesülni. Csak néhányat említenék: szülői

szerepet, amely mindig a lázrózsás arcú csöppséget dédelgető anya, a magától a falatot is gyermeke számára megvonó szülő, és hasonló, az elmúlt társadalmak nyomorúságát példázó álromantikus képzetekben jelentkezik. Nem a szülői szeretet tényét és mértékét szeretném tagadni vagy kisebbiteni, az azonban minden szülő előtt már ma is egyre világosabb, hogy a kevesebb „lázrózsa”, gyermekeink jól tápláltsága, az óvodás gyermek nagyobb fogékonysága, a napközi otthoni szolgáltatás, bármily kismértékben is, de a társadalom növekvő közreműködésére utal a gyermeknevelésben. (Természetesen a kevés és sokszor képzetlen nevelőkkel bíró, rossz elhelyezésű és felszereltségű gyermekintézmények nem is hasonlíthatók a KOM-KOLL hasonló szervezeteihez.)

Végezetül egy kérdés, melyre nem kívánok válaszolni. Több mint fél esztendeje, hogy Ferenczy cikke a Valóságban napvilágot látott. Minden bizonnyal az ország legkülönbözőbb pontjain elgondolkoztak rajta az emberek. Talán sokan azt a furdaságot is vették maguknak, hogy leírják véleményüket. Mégis sajtónk e fél év alatt mély hallgatással felelt csak a probléma felvetésére. Kérdésem így hangzanék: a hallgatás oka abban van-e, hogy Ferenczy írása bagatel, figyelemre nem méltó kérdéseket vet fel, vagy abban, hogy még mindig kényes kérdésnek tekintjük egyes kérdések felvetését?

A választ örömmel látnám, bárkitől származzon is.

Barna Gábor

A család védelmében

Igen nagy érdeklődéssel olvastam Ferenczy Károly Életforma – lakáskérdés című tanulmányát. Annál is inkább érdekelt a kérdés, mert tudtommal senki sem foglalkozott ilyen jellegű probléma felvetéssel tudományos folyóiratainkban. Teljesen igaz van a szerzőnek abban, hogy már most gondolkoznunk kell azon, milyen is legyen a kommunizmus emberének otthona.

Mint pedagógus és újságíró nem tudok a vitacikk (remélem, hogy az) építészeti szak-részéhez, vagy városrendezési problémáihoz hozzászólni, csak egy részre szeretnék reflektálni, nevezetesen arra, amit Ferenczy elmondott a család kommunizmusbeli jövőjével kapcsolatban, és amivel – sok általam megkérdezettel együtt – több megállapításában nem tudok egyetérteni.

Aldous Huxley „Szép új világ” című

könyvében a modern gépesített társadalomnak egy ad absurdum fokozott képét adja. Itt csak egyének, „egyedek” élnek, a házasság intézménye ismeretlen, a gyerekeket lombikban állítják elő, miután feltalálták az úgynevezett Malthus-gyakorlatokat, azaz a tökéletes fogamzásgátlást. – Mindenki bezárkózik a nagy kollektíván belül a saját inviduumba, a gyermekeket pedig közösen nevelik. Az anya, apa fogalma megszűnt, kimondásuk szégyenteljes és a család életformája rezervátumokba zárva tengeti magát. Minden a végletekig technicizált, a gyermekeket hanglemezes úton tanítják az adott társadalom erkölcsi normáira és így tovább.

A tanulmány megint felkeltette bennem ezt az ifjúkori irodalmi emléket. A szerző szerint „a szolid, patriarchális képzet, amely bennünk a család szó hallatára felidéződik, megszűnőben van. A család, a házasság és az emberi kapcsolatok összes hagyományos polgári formája megszűnőben van”. (78. old.)

Egy másik helyen: „A gyermekek csecsmőkoruktól az általános oktatásuk befejezéséig a KOM-KOLL bentlakásos otthonaiban, a szülőkkel egy fedél alatt, mégis külön, a számukra berendezett világban élnek”.

Érdeemes e két megállapítással család-történeti, pszichológiai és pedagógiai szempontból is foglalkozni.

Engels „A család, a magántulajdon és az állam eredete” című művében részletesen leírja, hogyan fejlődött a hordaházasság, a teljes promiszkuitás állapotából, az őskommunizmusnak megfelelő formáktól a csoportházasságon, a matriarchátuson keresztül az egy emberpár tartós, gyermekket felnevelő kapcsolatáig a család intézménye. Nem véletlenül alakult ki a társadalom fejlődésével a minél szűkebb körre szabott szexuális kapcsolatok rendszerében a monogámia és a monogám családon belüli gyermeknevelés intézménye. A társadalom fennállásának a család továbbra is lényeges alkotóeleme marad, mert a társadalomnak ez a legcélyszerűbb, a személyi kapcsolatok által legszilárdabbá vált képződménye, amelyet semmiféle kollektívumba ková-

csolt inviduumok szövetsége nem pótol. (Ami egyébként véleményem szerint fából vaskarika.)

A szocialista és a kommunista társadalom felépítése a szemünk láttára történik meg és a család – a szerzővel ellentétben – nem lazul fel valamiféle oldott formává. A belső tartalma változik ugyan, de a burok az marad. Igaz, hogy a házastársak és gyermekeik keveset lehetnek együtt, de ahol normális, kiegyensúlyozott élet folyik, mégis ezek a rövid együttlétek jelentik a motort, a hajtóerőt a rendkívül ferasztó, meggyorsult, mondhatnánk hajszás életütemben. Nem, a házasság intézménye nem avult el, ellenben elavultak és célszerűtlennek bizonyultak a rossz házasságok, a ténylegesen polgári konvencióra felépült hazug, tartalmatlan kapcsolatok és szerencsétlenek az ebből származott gyermekek, akik egész életükön át ennek a hazugságnak a terhét nyögik. Elavultak és fölöslegessé váltak azok a családi kapcsolatok, amelyek az alkoholista szülőktől fogant terhelt gyermekek születését és nevelését célozzák, tehát a lumpenelemek kapcsolata.

A házasságnak, a kölcsönös megértésen, egymást segítő elven alapuló szublimált szexuális kapcsolatnak, amely ha jól vezeték be, szilárd kapcsolat, van és minden időben lesz létjogosultsága. A kommunizmus etikájától alapvetően idegen az oldott, meghatározatlan, alakatlan kapcsolatok rendszere, amely a társadalomnak nem lehet bázisa.

Ha pedig ez így van, akkor a gyermekek felnevelése ennek az új szilárd kapcsolatnak alapján fog történni. Nem vonom kétségbe a szerzőnek ama megállapítását, hogy a szexuális kapcsolatoknak ma már nem célja gyermekek tömeges nemzése. Az emberi faj fennmaradása azonban megkövetel bizonyos számú gyermeket, akik továbbviszik a társadalmat. Természetesen a kommunizmusban már fejlett családtervezés alapján családokként általában két, maximum három gyermek világra hozását és felnevelését irányozzák elő az emberek. Ritka lesz a gyermektelen család, de éppúgy eltűnik a négy-nyolc, sőt tíz gyermekes családok rendszere. Az aszszonyt nem aljasítják egyszerű két- és szülő-

géppé, és az a hibás szemlélet sem uralkodik majd, amely kitüntetéssel, pénzjutalommal törekszik a gyermek-többtermelést elősegíteni, nem törődve a nagycsaládok anyagi, etikai, pedagógiai csődjével. Ezzel helyreáll a család egyensúlya s ugyanakkor megszűnik az a pedagógiai nyomor, amely a sokgyermekes családokat sújtja ma.

A fentiekből adódik, hogy nem hiszek az individuumok és a tömegnevelt gyermekek Huxley-i utópiájában. Ezzel pedig a KOM-KOLL koncepciója legalábbis változást kell szenvedjen.

A pszichológiai probléma a gyermek lelkivilágának alapos ismeretéből adódik.

A gyermekvárosok, az átmeneti gyermekotthonok nyárra kiürülnek, a gyermekek saját-, vagy ha árvák, nevelőszülők gondozásába kerülnek. Lelkivilágukra rendkívül jó hatással van egy-egy családi otthon, amely barátságos légkörével, a gyermek pszichikumának messzemenő figyelembe vételével olyasmit ad számukra, amit egy – bármilyen jó pedagógus által vezetett – intézmény sem képes: a társadalom legkisebb, de legszilárdabb sejtjéhez való tartozás érzését. Ha Ferenczynek igaza lenne, direkt meg kellene tiltani, hogy a kollektívában nevelt gyermekek egyedi hatásoknak legyenek kitéve.

Jómagam is voltam egy ideig gyakorló pedagógus. Tapasztalatom szerint azok a gyermekek érték el a legnagyobb sikereket, akik otthon kiegyensúlyozott családi nevelésben részesültek. A bármi okból intézetben neveltek sokkal nehezebben kezelhetők, érzékenyebbek voltak.

Távol áll tőlem annak a kétségbe vonása, hogy a közösségi nevelés sokat nyújt és pótolhatatlan. Elegendő, ha az első osz-

tályos nevelők tapasztalataira utalok, akik az óvodában járt és csak a családban nevelt gyermekek közti különbségről számolnak be az óvodások javára. Ez közismert tény. Az igazság az, hogy a közösségi és egyedi nevelésnek harmonikusan ki kell egészítenie egymást, ez eredményezi a legkiegyensúlyozottabb gyermekanyagot. Nem kételkedem benne, hogy ez így lesz a kommunizmusban is.

Befejezésül még egy érvt szeretnék felsorakoztatni az eddigiek mellé. A kommunizmusban a munkaidő általában négy óra lesz, vagy még annál is kevesebb. Eltűnik a szellemi és fizikai munka közötti lényeges különbség, minden foglalkozás magasan kvalifikált embert kíván. S a kommunizmus életformája magasabbrendű erkölcsiséget. Érzésem szerint ennek a kornak az embere képes lesz gyermekeit magas szinten nevelni és ideje is lesz bőségesen erre. Abban a korban is anyák élnek majd, nem szülőautomaták, akik együtt kívánnak élni gyermekeikkel és figyelemmel akarják kísérni emberré fejlődésüket. Az anyai szeretet mélyen gyökerező alapvető érzését nem lehet senkinek sem kiiktatni. A természetben nem lehet erőszakot tenni.

Összegezve: A család nem szűnik meg a kommunista társadalomban, csak tartalmában, formájában megtisztul. Persze konfliktusok ott is lesznek, de ez az alapvető tényen nem változtat: az a társadalom sem lesz individuumok matematikai öszszege. S amennyire helyes volt a probléma felvetése, annyira más úton kell elindulnia a tervezésnek. S ez nem konzervatívizmus, hanem az ember és a természeti törvények viszonyának kérdése.

Hernádi Tibor

Az „Életforma — lakáskérdés c. cikkhez

Örömmel olvastam a Jászkunság legutóbbi számában, hogy a lap teret ad Ferenczy Károly „Életforma—lakáskérdés” című vitaindító cikkéhez szánt hozzászólásoknak. Annál dicséretesebb ez, mert a „Valóság”-ban, ahol az eredeti cikk megjelent, ez idáig még egyetlen hozzászólást sem olvashattunk. Az a rendkívüli gondo-

latgazdagság pedig, mellyel Ferenczy Károly a témával foglalkozik, megérdemli, hogy kellő figyelemre méltassuk. De éppen a téma sokrétűsége nagyobb terjedelmet igényelne, ha minden részletével kívánnánk foglalkozni, éppen ezért ezúttal csak néhány, általam különösen érdekesnek és lényegesnek tartott, kérdésre szorítkozom.

Előre bocsátom: a szerző érvelésével, mellyel jelenlegi életformánkat, és különösen annak változásait boncolgatja, egészében is, részleteiben is egyetérték. A jövő lakásformát illetően levont következtetései forradalmiak, amennyiben teljesen eltérnek az eddig világszerte használatos lakásformáktól, és nem is ezeknek továbbfejlesztését jelenti. Közömbös, hogy a gondolat Ferenczytól származik-e, vagy előtte már mások is felvetették. Mint minden új, forradalmi elgondolás méltán számíthat kora konzervatívjainak ellenkezésére, lekicsinylésére, sőt gúnyolódására. Dehát nem volt ez másként a maga idején a repülőgéppel, az űrrakétával vagy akár a mezőgazdaság kollektivizálásával sem. Az a körülmény, hogy sokan még utópiának tartanak egy számukra szokatlan és érthetetlen elgondolást, nem lehet ok arra, hogy ne foglalkozunk vele teljes komolysággal. És ne engedjük, hogy a remélhetőleg kibontakozó vita egyes erőltetetten kiragadott kérdésekre korlátozódjék a lényeg, a KOM-KOLL házak problémája helyett. Mert éppen a cikk már említett gondolatgazdagsága ennek veszélyét is magában rejtí.

Azzal az esetleges ellenvetéssel, hogy a jelenlegi nagyon lakásínséges időkben miért foglalkozunk a csak távolabbi jövőben megvalósuló életforma lakáviszonyaival, könnyen végezhetünk: most épülő lakásaink várható élettartama 50-100 év. Részben tapasztalatainkból, részben a távlati tervek számadataiból tudjuk, hogy néhány évtizeden belül is milyen hatalmas változások történnek mindennapi életviszonyainkban. A fejlődés nem áll meg: az épülő szocializmusból felépült szocializmus, majd kommunizmus lesz végül, és megvalósul a „kinek-kinek szükségletei szerint” elv. És ennek megvalósulása sem utópia, bár lehet, hogy kortársaink közül egyesek nem tartják kívánatosnak megvalósulását, következményeivel együtt. Mert ezen elosztási elv megvalósulásának igen messzemenő, ma még sok tekintetben kiszámíthatatlan következményei lesznek mindennapi életünkre, egész életformánkra. Lakásépítésünknel a jelen és a kissé távolabbi jövő kapcsolatba kerül egymással.

További kérdés: Vajon a szerző által ajánlott KOM-KOLL-nak nevezett, szálodaszerű hiperluxus lakás jobban megfelel-e a mai fiatalabb generáció és a közeljövő emberének, mint mondjuk a legmodernebb kivitelben készülő családi lakások? Válaszunk: igen. A KOM-KOLL előnyeit a szerző részletesen felsorolja. A perszonális A szektorra és a kommunális B szektorra való felosztást igen szerencsésnek tartjuk. A sokféle előny közül elég, ha a házimunka robotja alól való felszabadulást említjük meg. A kultúrált kommunista ember aligha igényli, hogy megnövekedett szabadidejét otthoni takarítással stb. töltse. Találko megállapítás az is, hogy tárgyaink lassanként eluralkodnak rajtunk, és oly bőségben állnak rendelkezésre, hogy tárolásuk, rendszerezésük mind nagyobb problémát okoz. Saját tapasztalatom, hogy némely ritkán használatos tárgy inkább megvettem, ha szükség volt rá, minthogy nekiálljak keresni, pedig tudtam, hogy valahol van otthon. A célszerűtlen díszítés azelőtt a gazdagság, az osztályhelyzet kifejezésére szolgált. Ennek maradványai ma is bőségesen megtalálhatók mindennapi életünkben, ruházódásunkban, stb. A fejlődés az ésszerűségnek és a célszerűségnek kedvez. Vonatkozik ez a lakásokra is.

A mainál sokkal bőségesebb lakáviszonyokat tételez fel az a terv, hogy minden felnőtt embernek egy különálló lakótérből és vizescsoportból álló A szektor álljon rendelkezésre. Ez a megoldás ellentét az eddig megszokott, családi használatra készült kislakásokkal, ahol szinte minden helyiséget közösen használnak a benne lakó különböző nemű és életkorú személyek. Szinte alig szorul bizonyításra, mennyivel jobban biztosítja a nyugalmat, a pihenést, mennyi surlódást küszöböl ki ez a megoldás.

Különösen szerencsésnek tartom a gyermekek elhelyezésére vonatkozó elképzelést. Olyan megoldás, melynél a gyermek szülei alatt egy fedél alatt, de mégis külön helyiségben, szakképzett nevelők felügyelete alatt kollektív nevelésben részesül, a legjobb, amit el lehet képzelni. Mert a helyi közelség miatt a szülő maga is felügyelhet

gyermekére, vele szoros érzelmi kapcsolatban élhet, és ha akar, naponta jelentős időt tölthetnek együtt. De a szülő, elsősorban az anya, nem rabja többé a gyermeknevelésnek. Nem beszélve arról, hogy a kollektív nevelés ily módon sokkal jobban közömbösítheti a szülői befolyást olyan esetekben, ha az a közösség nevelési céljaival ellentétes.

Külön foglalkozni kívánok Ferenczy Károly cikkének azzal a részével, melyben a családdal és az autarchiális családi háztartással foglalkozik. Érdekes – helytálló – fejtegetésének végén megállapítja, hogy változik, oldódik a családi életközösség, és ez magával vonja a házassági intézmény változását. E dologban vallott nézeteink feltétlenül befolyásolják a kialakítandó lakások beosztását, és a lakáskultúra ugyan csak visszahat a családi élet további alakulására. A KOM-KOLL rendszert azonban akkor is elfogadhatjuk, ha nem látjuk 30–50 évvel előre a család, a monogám házasság intézményének alakulását. De nézzük csak meg kissé közelebbről, hogyan is vélekedünk ma erről a kérdésről!

Több mint 100 éve ismert tény a család és a magántulajdon szoros kapcsolata, valamint az, hogy a monogám család is történelmi kategória. Fenntartása és védelme mégis inkább erkölcsi, mint gazdasági indokok alapján történik napjainkban, és az egész kérdéskomplexum az ún. kényes témák közé tartozik, valamint az egész „sexuális kérdés” is, amire az oly gyakran idézett szocialista, vagy pláne kommunista erkölcs még nem tudott megnyugtató választ adni. No, meg a nem is oly távoli kapitalista múltból is örököltünk jócskán erkölcsi elveket, melyek vallás erkölcsi hófehérségükből utóbb kezdenek kissé rózsaszínűvé válni. De nézzük meg, mit mondanak érvényes jogszabályaink?

Az Alkotmány védi a házasság és család intézményét. Ez a védelem azonban nem öncélú. A Családjogi törvény meg is mondja, hogy a törvény célja a gyermekek érdekeinek védelme, bár ugyanakkor hivatkozik a szocialista erkölcsi felfogásra is, melyről pontosabb meghatározást sajnos nem kapunk. Amennyiben a házasság védelmét a gyermekek érdekeinek védelmé-

vel magyarázzuk, helyes úton járunk. Vélágszerzte köztudott tény, hogy a bűnöző fiataikorúak szüleinek többsége nem él együtt. Jelenleg – megfelelő intézmények és anyagiak híján – a gyermekek nevelése nagy többségükben csakis a családon belül képzelhető el. A jövő fejlődési iránya azonban már adott. A szerző által javasolt megoldás – ha a gyermekek eltartásának anyagi terheit is a közösség veszi át – ezt az okot megszünteti. Nyitva a kérdés, hogy a gyermekneveléshez fűződő érdek és a ma még igen jelentős közös anyagi érdekek megszüntével lesz-e olyan összetartó erő, ami a monogám házasság intézményét mai formájában fenntartsa, és fűződik-e még akkor is közösségi érdek a támogatáshoz. Vagy pedig 2 ember szerelmi kapcsolata annyira magánügy lesz, mint ma pl. a barátság, és abba a közösség bele nem fog avatkozni, sem a kötésénél, sem a bontásánál, kivéve természetesen a születendő gyermekekről való közösségi gondoskodást. Említsük még meg az új Büntetőtörvénykönyvnek a „nemi erkölcs elleni bűntettek” című fejezetéhez fűzött miniszteri indokolást: „A férfi és a nő egymás közötti viszonylatában a szocialista felfogás a teljes egyenjogúságnak és a nemi élet kényszermentességének álláspontján van”. Minden esetre, ha a házasság intézményének szükségességéről beszélünk, nem téveszthetjük szem elől a következőket: a válások száma nálunk jelentősen növekszik, már ez évszázad eleje óta. Igaz, hogy a házasságok többsége most is élethossziglan tart, de ez nem változtat a tendencián. Másodsor nem hihetjük azt, hogy azok a házasságok, melyeket nem bontanak fel, betöltik minden esetben társadalmi rendeltetésüket. Csak, akik hivatásuknál fogva bepillantást nyerhetnek egyes házasságok magánügyeibe, tudhatják igazán, hogy az egyes ember szinte az élet semmilyen más területén nem lehet olyan megaláztatásoknak, kizsákmányolásnak, egyénisége gúzsbakötésének, néha testi bántalmazásnak kitéve, mint némely házasságon belül, melyet fel sem bontanak, de még csak a felek együttlakása sem szűnik meg valamilyen okból. És végül azt is tudomásul kell venni, hogy a fennálló mo-

hogám házasság a gyakorlatban nem is annyira monogámok, bár erről a statisztika nem szól, csak a vígjátékok és kabaré tréfák.

A szerző csak mellékesen említi, hogy a felépítendő SZOC-KOLL esetleg OTP kölcsön útján is megoldható. Ezt nem tartom célszerűnek. Az OTP akcióban való felépítésre legkevésbé sem alkalmas a SZOC-KOLL, vagy a KOM-KOLL! Az OTP által felépített házak, társasházak, személyi tulajdont képeznek, a tulajdonosnak pedig szinte korlátlan rendelkezési jogot biztosít a törvény lakrésze felett. – A KOM-KOLL rendszerben az élet jelentős része a kommunális helyiségekben folyik. Mi lenne például a garázda, részegeskedő lakóval? A tulajdonossal szemben alig lehet bármit is tenni. Vagy miképpen akadályoznák meg, hogy az 1 személyre szóló perszonális helyiségeket ne változtassák tömeglakássá, különböző családtagok, albérlők stb. bevonásával? Nemcsak hogy az OTP-rendszert nem tartjuk alkalmasnak, de még a rendes lakásrendelet alkalmazását sem, mert az is igen széleskörű rendelkezési jogot biztosít a lakáson, jelen esetben mondjuk a perszonális részen belül. Nem is szólva arról, hogy az OTP-rendszer által a személyi tulajdon erre az intézményre is kiterjedne, és a KOM-KOLL-ban lakhatás is bekerülne a család vagyongyűjtési törekvéseinek körébe, miként jelenleg a családi ház, és ez nem egyeztethető össze az intézmény kommunista jellegével.

Az egykor felépülő SZOC-KOLL, mint kísérleti intézmény, egyébként is nagy megterhelésnek lenne kitéve. Belső rendjét csakis a szállodai szabályokhoz hasonló rendszabályok biztosíthatják, melyek lehetőséget adnak a rendbontók eltávolítására. Természetesen az ott lakás biztonságát is biztosítani kell, felmondani csak annak lehessen, aki komolyabban vét a bentlakási szabályok ellen. Az első SZOC-KOLL lakóit az önként jelentkezők közül kellő gonddal kell kiválasztani. A jelentkezőknek vállalnia kell az ott lakással járó rendszabályokat, kellő öntudattal kell rendelkezniük. A kiválasztás alapja eleinte nem lehet a lakásra való ráutaltság foka.

Olyanok is kaphassanak lakást, akiknek van ugyan, de hajlandók azt felcserélni a SZOC-KOLL-lal.

Végül, az elméleti megfontolásokon túl, a megvalósítást legjobban befolyásolhatja a kivitel gazdaságossága. Ez még bővebb magyarázatra szorul. Megfelelő számításoknak kell rendelkezésre állni ahhoz, hogy tisztán lássuk, milyen megtakarítást, vagy többletkiadást jelent a népgazdaságnak a SZOC-KOLL vagy a KOM-KOLL. Természetesen nem csupán a szűkebb értelemben vett építési költségeket kell alapul venni, hanem – figyelemmel a KOM-KOLL sok irányú szükségletkielégítő funkcióját – mind ezen szükségleteknek a hagyományos módon való kielégítésével járó költségeit is, beleértve a városi közlekedésben mutatkozó esetleges megtakarításokat is. Meg kell határozni az egyes apartementok méreteit is, valamint azok berendezéseit. Takarékosági szempontokból túlságosan kicsire méretezett A szektor nem volna előnyös, a túl kicsi szoba pszichikailag sem kedvező lakója számára. A lehetőségek határain belül figyelembe veendő, hogy a fokozatosan növekvő szabadidővel rendelkező ember racionális életberendezése mellett, vagy éppen ennek belső egyensúlyozásaképpen továbbra is fog irracionális szórakozásoknak hódolni, melyek egyike-másika mégis inkább az A szektoron belül bonyolódik le, pl. apróbb holmik gyűjtése, kisebb saját könyvtár, stb.

A kommunista társadalom a tömegek minden igényét sokkal magasabb szinten elégíti ki, mint a legfejlettebb kapitalista társadalom. Így lesz ez a lakáskultúrával is, ahol a kommunista jövő alapjait már most rakjuk le. Éppen ezért a jelen szorongató szükségletei, gazdasági szükségmegoldásai sem feledtethetik velünk ennek a jövőnek perspektíváit, és gazdasági lehetőségeinkhez képest azon már most is munkálkodnunk kell. E vitának pedig az lehet a célja és értelme, ha a szükségképpen meglévő gazdasági korlátok mellett legalább az ugyancsak meglévő ideológiai korlátok ledöntését előmozdítja.

Dr. Tettey Emil

- ANTALFFY Gyula: Kertépítés a Jászságban. Magyar Nemzet, 1963. aug. 19. XIX. évf. 194. sz. 5. p.
- BAKTAI Ferenc: Forró mezők közt szomjas város. — Jelentés Kisújszállásról egy év után. Népszava, 1963. aug. 13. LXXXXI. évf. 188. sz. 3. p.
- BARONICS Ernő: Hatékonyabb, gazdaságosabb öntözést! Magyar Mezőgazdaság, 1963. júl. 17. XVIII. évf. 29. sz. 12—13 p.
- bj — [BOGNÁR János]: Odon falak — korszerű gyártmányok. Sz. Néplap, 1963. aug. 29—30. XIV. évf. 201—202. sz. 3. p.
- B. L. [BORZAK Lajos]: Országos tudományos tanácskozás a takarmánytermesztésről Szolnokon. Sz. Néplap, 1963. júl. 4. XIV. évf. 154. sz. 3. p.
- BOGNÁR János: A világszínvonal felé. Sz. Néplap, 1963. szept. 1. XIV. évf. 204. sz. 3. p.
- BOZSIK Valéria: Mit kell javítani a Lehelén? Népszabadság, 1963. szept. 6. XXI. évf. 208. sz. 6. p.
- CSALOG Zsolt: Régészeti ásatások Tiszaszőlősen — és Bálint bácsi. Sz. Néplap, 1963. júl. 7. XIV. évf. 157. sz. 5. p.
- CSERKÜTI Ferenc: Búzatetés előtt Szolnok megyében. Népszabadság, 1963. szept. 18. XXI. évf. 218. sz. 5. p.
- CSERKÜTI Ferenc: Miért akadozik a munka a Szolnoki Gépállomáson. Népszabadság, 1963. aug. 13. XXI. évf. 188. sz. 5. p.
- DÉNES Pál: Népművelési ügyvezetők a tsz-ekben. Szabad Föld, 1963. aug. 11. XIX. évf. 32. sz. 9. p.
- ÉCSERY Elemér: A munkásmozgalmi emlékműről. Sz. Néplap, 1963. júl. 7. XIV. évf. 157. sz. 4. p.
- ERDEI Sándor—FEHÉR Károly: Legelőszemlén Szolnok megyében. Magyar Mezőgazdaság, 1963. aug. 28. XVIII. évf. 35. sz. 16—18. p.
- ERDELYI György: Munkásgondok — munkás-szemmel. Régi gyár, új gondok. Sz. Néplap, 1963. júl. 20—23. XIV. évf. 168—170. sz. 2—3. p.
- FODOR Gábor: Értekezlet helyett — Szolnoki kronika. Népszava, 1963. júl. 11. LXXXXI. évf. 160. sz. 3. p.
- GRIFF Sándor: Este a tanyavilágon. Szabad Föld, 1963. szept. 1. XIX. évf. 35. sz. 4. p.
- HERNÁDI Tibor: Szépség, artiztikum, jóízlés. Sz. Néplap, 1963. aug. 6. XIV. évf. 182. sz. 5. p.
- HERNÁDI Tibor: Színészek fényképalbuma. Sz. Néplap, 1963. aug. 19. XIV. évf. 194. sz. 7. p.
- H. T. [HERNÁDI Tibor]: Mindig az emberek között, mindig az emberekért. Egy kiváló népművelő portréja. Sz. Néplap, 1963. szept. 13. XIV. évf. 214. sz. 5. p.
- ht — [HERNÁDI Tibor]: Szolnoki siker Szegeden. Sz. Néplap, 1963. júl. 24. XIV. évf. 171. sz. 5. p.
- ht — [HERNÁDI Tibor]: Tudja-e ön, mi az a „tüzes indzellér”? Sz. Néplap, 1963. aug. 11. XIV. évf. 187. sz. 7. p.
- ILLES Jenő: Holnap folytatjuk. Bemutató a Szigligeti Színházban. Sz. Néplap, 1963. szept. 29. XIV. évf. 228. sz. 7. p.
- ILLES Sándor: Itt a könyves autó! Népszabadság, 1963. szept. 28. XXI. évf. 227. sz. 6. p.
- KEREKES András: Ünnepe Szolnokon. Élet és Irodalom, 1963. júl. 20. VII. évf. 29. sz. 4. p.
- KISS István: Móríc Zsigmond Szolnok megyében. Sz. Néplap, 1963. júl. 2. XIV. évf. 152. sz. 3. p.
- KOCSIS Éva: Tiszaligeten. Magyar Ifjúság, 1963. szept. 28. VII. évf. 39. sz. 3. p.
- LABANCS László: A gyakorlati mezőgazdasági talajismereti térkép. Sz. Néplap, 1963. szept. 4. XIV. évf. 206. sz. 3. p.
- LENDVAI Vera: Esküvőrendezés, filmvettítés, kalmopirin — ez mind a Kisházi házaspár dolga. Népszava, 1963. aug. 10. LXXXXI. évf. 186. sz. 3. p.
- LENDVAI Vera: Pillantás a híd két oldalára. Népszava, 1963. aug. 16. LXXXXI. évf. 191. sz. 3. p.
- LENDVAI Vera: Út az egészséghez — babonával kirakva. Népszava, 1963. aug. 13. LXXXXI. évf. 188. sz. 3. p.
- LOVASZI Ferenc: Aki 36 év óta mindennap ügyeletes. Népszabadság, 1963. aug. 4. XXI. évf. 181. sz. 6. p.
- Dr. LUKÁCS Pál: Az öntözéses gazdálkodás tapasztalatai Szolnok megyében. Megyei és Városi Statisztikai Ertesítő, 1963. szept. XIII. évf. 9. sz. 417—432. p.
- LUKÁCSI László: Klubélet az előcsarnokban. Népművelés, 1963. aug. X. évf. 8. sz. 12—13. p.
- MATHE László: A búzatermesztés gazdaságosága Mezőheken. Sz. Néplap, 1963. szept. 1. XIV. évf. 204. sz. 3. p.
- MATHE László: Elhagyott szőlők — pusztuló értékek. Sz. Néplap, 1963. júl. 3. XIV. évf. 153. sz. 3. p.
- NEMETH Ferenc: Hogyan tegyük paradicsom-má az Alföldet? Kutató expedíció a Tiszán. Sz. Néplap, 1963. szept. 15. XIV. évf. 216. sz. 4. p.
- ÖTTEVENYI László: Kulturális felmérés — több tanulsággal. Szabad Föld, 1963. szept. 1. XIX. évf. 35. sz. 9. p.
- SÁGI Pál: Népművelő egyetemisták a gyárban. Népművelés, 1963. szept. X. évf. 9. sz. 10. p.
- SZABOLCS Árpád: Tegyük közüggé az általános iskolai felnőttoktatást. Köznevelés, 1963. aug. 16. XIX. évf. 15. sz. 472. p.
- SZEGŐ Lajos: „Ijesztő forgás a sivár szántóföldeken”. Az 1863. évi aszály krónikájából. Szabad Föld, 1963. jún. 30. XIX. évf. 26. sz. 5. p.
- SZENTIVÁNYI György: Nagy lak áll a kis Tisza mentében. Népszava, 1963. szept. 22. — LXXXXI. évf. 222. sz. 4. p.
- SZÜCS Sándor: „Jaj de bús, kinek az élete hús”. Emlékezés az 1863-as aszályos esztendő-re. Sz. Néplap, 1963. aug. 1. XIV. évf. 178. sz. 3. p.
- TERSÁNSZKY J. Jenő: A jászknok. Kortárs, 1963. szept. VII. évf. 9. sz. 1374—1376. p.
- TESZKO Sándor: Elindult a boldogulás útján a tiszai Buzakalász Tsz. Szabad Föld, 1963. aug. 18. XIX. évf. 33. sz. 3. p.
- TESZKO Sándor: Miért 16,24 mázsa Tiszaföldváron? 9,24 mázsa Nagyréven? Szabad Föld, 1963. szept. 15. XIX. évf. 37. sz. 3. p.
- TISZAI Lajos: Echós szekerek. Sz. Néplap, 1963. szept. 22—25. XIV. évf. 222—225. sz. 4—5. p.
- TOMPA László: A költő és a gyermekkor faluja. Öcsödi látogatás. Sz. Néplap, 1963. júl. 17. XIV. évf. 165. sz. 5. p.
- TOMPA László: A szobrász, aki gyökeret vert Szolnokon. Simon Ferenc a szolnoki művésztelepről. Sz. Néplap, 1963. szept. 14. 216. sz. 4. p.
- TOMPA László: Gece Árpád gyűjteményes kiállítása. Sz. Néplap, 1963. júl. 24. XIV. évf. 171. sz. 5. p.
- TÓTH János: Múzeumunk és az ismeretterjesztés. Népművelés, 1963. szept. X. évf. 9. sz. 18—19. p.
- VÁSÁRHELYI Károly: Muzsikáló fiatalok a kunhegyesi járásban. Sz. Néplap, 1963. szept. 4. XIV. évf. 206. sz. 5. p.
- V. V. [VARGA Viktória]: Vezsenyi Napok. 1963. Sz. Néplap, 1963. aug. 11. XIV. évf. 187. sz. 3. p.

Összeállította: Sági Pál.